

2. BETÆNKNING

VEDRØRENDE

GENNEMGANG AF EKSPROPRIATIONSLOVGIVNINGEN

AFGIVET AF DEN AF
MINISTERIET FOR OFFENTLIGE ARBEJDER UNDER
14. FEBRUAR 1956 NEDSATTE KOMMISSION

20.286 a
LABORATORIUM
VED
UNIVERSITET

ex. 2

BETÆNKNING NR. 595

1971

INDHOLDSFORTEGNELSE.

1. afsnit. Kommissionens sammensætning.	5
2. afsnit. Opgaven.	6
3. afsnit. Kommunale ekspropriationer.	8
I. Indledende bemærkninger.	8
II. Hovedspørgsmålet i debatten om procedurereglerne for kommunale ekspropriationer	9
III. Sikring af ekspropriaters og andre interessegruppers adgang til at få kendskab til truffne og påtænkte ekspropriationsbeslutninger.	13
IV. Bør et særligt forvaltningsorgan medvirke ved ekspropriationsbeslutningens tilblivelse	14
V. Erstatningsfastsættelsen.	22
VI. Formen for gennemførelse af et lovforslag om kommunale ekspropriationer.	24
4. afsnit. Udkast til forslag til lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.	25
5. afsnit. Udkast til forslag til lov om ændring af lov om bestyrelsen af de offentlige veje.	35
6. afsnit. Ekspropriationslove under ministeriet for offentlige arbejder.	39
7. afsnit. Ekspropriationslove under andre ministerier.	42
8. afsnit. Resumé og indstilling.	47
Bilag 1. Skrivelse fra Den Danske købstadforening af 30. juni 1969 til ministeriet for offentlige arbejder.	48
Bilag 2. Skrivelse fra ministeriet for offentlige arbejder af 1. oktober 1969 til kommissionen.	49
Bilag 3. Skrivelse af 12. januar 1968 fra arbejds- (familie-) og socialministerierne til kommissionen	50
Bilag 4. Skrivelse af 29. maj 1967 fra arbejdsministeriet til kommissionen.	51
Bilag 5. Uddrag af ministeren for offentlige arbejders besvarelse af spørgsmål fra folketingets udvalg angående forslag til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom m. v. (Folketingssamlingen 1963-64).	52

1. afsnit.

Kommissionens sammensætning.

Kommissionen afgav sin 1. betænkning (nr. 330) i maj 1963. Om kommissionens nedsettelse henvises til denne. Ved afgivelsen af 2. betænkning har kommissionen følgende sammensætning:

Udpeget af ministeriet for offentlige arbejder, departementet:

Departementschef *Palle Christensen*, kommissionens formand.

Retspræsident, dr. jur. *E. A. Abitz*.

Vej direktør *K. Bang* (fra 28. september 1966).

Kommissarius ved statens ekspropriationer

F. J. Boas (fra 19. februar 1965).

Kontorchef *J. Bang Christensen*.

Professor, dr. jur. *W. E. von Eyben*.

Landinspektør *E. Mouritsen*.

Udpeget af ministeriet for offentlige arbejder, generaldirektoratet for statsbanerne: Fhv. banechef *S. C. C. Thorning Christensen*.

Udpeget af boligministeriet:

Afdelingschef *Vagn Rud Nielsen*.

Udpeget af handelsministeriet:

Chefen for skibsregistret, tidligere kontorchef i handelsministeriet *Georg Jensen* (fra 26. april 1966).

Udpeget af indenrigsministeriet:

Stadsingeniør *Richard Honoré*.

Udpeget af justitsministeriet:

Kontorchef *N. Pontoppidan* (fra 5. september 1969).

Udpeget af landbrugsministeriet:

Professor *F. Tolstrup*.

Udpeget af undervisningsministeriet:

Afdelingschef // *Kjerns*.

Udpeget af Den danske dommerforening:

Landsdommer *Bjarne Frandsen* (fra 5. september 1969).

Udpeget af Den danske landinspektørforening:

Landinspektør *Svend Nielsen*.

I tiden 7. september 1965 til 5. september 1969 var kontorchef, nu fængselsdirektør *L. Nordskov Nielsen* justitsministeriets repræsentant i kommissionen.

Den 5. september 1969 blev departementschef, da sekretariatschef *B. G. Toft-Nielsen* fritaget for hvervet som medlem af kommissionen som repræsentant for statsministeriet, der ved 2. betænkningens afgivelse ikke er repræsenteret i kommissionen.

Kommissionens arbejdsudvalg har haft den i 1. betænkning angivne sammensætning med den ændring, at kommissarius ved statens ekspropriationer *F. J. Boas* er indtrådt i stedet for kommissarius *Th. Ternstrup*.

Kommissionens sekretariatsforretninger er under arbejdet med 2. betænkning varetaget af ekspeditionssekretær i ministeriet for offentlige arbejders departement *F. Reidar Jørgensen*.

Arbejdsudvalget har afholdt 20 møder.

Plenarforsamlingen har afholdt 4 møder.

2. afsnit.

Opgaven.

- I 1. betænkning indstillede kommissionen, *at* der gennemførtes en lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, principielt gældende for ekspropriationer til fordel for staten og koncessionerede selskaber, *at* der gennemførtes en lov om ekspropriationer under ministeriet for offentlige arbejder, samt *at* reglen i § 28, stk. 4, i lov nr. 95 af 29. marts 1957 om bestyrelsen af de offentlige veje blev ændret i forbindelse med gennemførelse af førstnævnte lov.

Kommissionen fremlagde udkast til de foreslåede love.

Kommissionens indstilling er fulgt ved gennemførelsen af følgende love:

1. Lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom (Folketingstidende 1963-64. sp. 2385, 2546, 5243, 5530, tillæg A. sp. 785, tillæg B, sp. 897 og tillæg C, sp. 601). (I det følgende benævnt 1 64).
2. Lov nr. 96 af 31. marts 1965 om ekspropriationer under ministeriet for offentlige arbejder (Folketingstidende 1964-65 sp. 2502, 2619, 3565, 3661, tillæg A sp. 1265, tillæg B sp. 265 og tillæg C sp. 161).
3. Lov nr. 185 af 4. juni 1964 om ændringer i lov om bestyrelsen af de offentlige veje. (Folketingstidende 1963-64 sp. 2391, 2546, 5243, 5531, tillæg A sp. 783, tillæg B, sp. 897 og tillæg C. sp. 599).

I 1. betænkningens 2. afsnit (side 8-14) redegjorde kommissionen for bevæggrundene til, at man ikke valgte at foreslå en procedurelov omfattende alle forekommende ekspropriationer. Man påpegede forskelle mellem visse større grupper af ekspropriationstilfælde og fremhævede det ønskelige i,

at man på et dertil egnet, omend begrænset område fik fastslået visse grundlæggende principper for ekspropriationssagers behandling uden modifikationer. Man fandt det derhos af værdi for kommissionens arbejde med en samordning af de meget varierende ekspropriationsprocedureregler at få en tilkendegivelse fra regering og lovgivningsmagt om, hvorvidt de grundsynspunkter, som kommissionen mente at kunne anlægge, deltes af de besluttende myndigheder. Denne tilkendegivelse har man fået ved gennemførelse af love, i det væsentlige svarende til kommissionens udkast, jfr. også ministeren for offentlige arbejders udtalelse i folketinget den 4. februar 1964, Folketingstidende 1963-64, sp. 2574.

Den deling af arbejdet, som kommissionen foretog ved afgivelsen af 1. betænkning, er således accepteret. Kommissionens opgave er herefter at gennemgå procedurereglerne på de områder, som kommissionen endnu ikke har behandlet, forsøge at tilpasse disse regler til de principbetragtninger, som er nedfældet i 1. betænkning og godkendt af lovgivningsmagten gennem vedtagelsen af 1 64, eller at begrunde, hvorfor en afvigelse fra disse principper på et givet område efter kommissionens opfattelse bør gøres.

Et hovedproblem i den således formulerede opgave er en undersøgelse og bedømmelse af proceduren ved kommunale ekspropriationer, hvorved man mener sådanne, som kan vedtages af en kommunalbestyrelse i henhold til en bemyndigelse i en lov. Kommissionen anser dette for at være det væsentligste af de for kommissionen foreliggende spørgsmål. Man har derfor valgt at behandle dette spørgsmål særskilt og først. Det øvrige koordinationsarbejde fremsætter man derefter alene nogle korte bemærkninger om. Det

vil af de pågældende afsnit fremgå, hvorfor man har undladt en dyberegående behandling af visse lovområder.

Løvrigt affattes nærværende 2. betænk-

ning således, at en række grundlæggende betragtninger forudsættes bekendt fra 1. betænkning.

3. afsnit.

Kommunale ekspropriationer.

I. Indledende bemærkninger.

Genstand for drøftelserne i dette afsnit er de regler, som følges eller ifølge kommissionens vurderinger bør følges ved foretagelse af sådanne ekspropriationer vedrørende fast ejendom, som i henhold til en bemyndigelse i lovgivningen kan vedtages af en kommunalbestyrelse.

De betragtninger, som kan anlægges på spørgsmålet, kan ikke vurderes uafhængigt af selve kommunestrukturen, og kommissionens arbejdsudvalg nåede under sit arbejde til den erkendelse, at resultatet af den da under forberedelse værende kommunalreform burde foreligge, forinden man fremkom med et forslag til ændrede kommunale ekspropriationsregler. Denne forudsætning er nu i det væsentlige opfyldt.

Lovbestemmelser, der afgiver hjemmel til at ekspropriere, kan have meget varierende formål til tilgodese. Grænsen er ganske vist flydende, men for en principiel drøftelse kan det være nyttigt at skelne mellem på den ene side bestemmelser, som direkte tilsigter at tjene realisation af et eller andet bestemt anlæg — og det er sådanne, man typisk har i tankerne, når ekspropriation drøftes — og på den anden side bestemmelser, som skal anvendes til på længere sigt at gennemføre en bestemt plan eller visse hensyns opnåelse ved en almindelig udnyttelse af et givet område — planlovgivningen. Kommunale ekspropriationer forekommer inden for begge grupper, men der forekommer i hvert fald et betydeligt antal kommunale ekspropriationer inden for det traditionelle ekspropriationsfelt. Særligt to love kommer her i betragtning, nemlig vejbestyrelsesloven (lov om bestyrelsen af de offentlige veje — lovbekendtgørelse nr. 369 af 5. august 1970) og byggeloven (lovbekendtgørelse nr. 206 af 15. maj 1970). Den sidste henviser i øvrigt (i § 58), for så vidt angår taksations-

myndighederne, til den første. Byggelovens regler følges også udenfor byggelovgivningen, nemlig ved ekspropriation i henhold til folkeskolelovens § 61 (lovbekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970). Det er disse loves område, som man i det følgende principielt har for øje.

Som udgangspunkt for drøftelserne kan altså fastslås, at et betragteligt antal ekspropriationer indenfor den kommunale ekspropriationssektor er af samme art, som de ekspropriationer der behandles efter reglerne i 1 64.

Indledningsvis skal yderligere erindres om selve formålet med en ekspropriationsprocedure, det vil sige formregler, som skal iagttages ved ekspropriationsbeslutningers tilblivelse og ved behandling af de af en ekspropriationsbeslutning affødte spørgsmål. Sådanne regler skal tjene til, at de i grundlovens § 73, stk. 1, fastlagte betingelser for at foretage ekspropriation i praksis fyldstgøres på behørig vis. Grundlovsreglen bestemmer, at ekspropriation kun kan ske,

- a) hvor almenvellet kræver det,
- b) ifølge lov og
- c) mod fuldstændig erstatning.

Det grundlæggende krav er således, at et ekspropriativt indgreb i ejendomsretten af lovgivningsmagten skal findes nødvendigt for almenvellet. I den almindelige debat om ekspropriationsproceduren har spørgsmålet om fremgangsmåden ved erstatningsfastsættelsen ofte påkaldt størst interesse. Det første spørgsmål — reglerne for selve ekspropriationsbeslutningens tilblivelse — indeholder imidlertid en betydelig mere sammensat problematik. Dette skyldes bl. a., at en efterprøvelse af beslutningerne om en ekspropriations gennemførelse ved domstolene er af en ganske anden og mere begrænset art end domstolenes efterprøvelse af admini-

strativt fastsatte ekspropriationserstatninger. Uanset at grundloven af 1953, § 73, stk. 3, hjemler adgang til domstolsprøvelse såvel af spørgsmål om ekspropriationens lovlighed som om erstatningens størrelse, er det næsten udelukkende den sidstnævnte gruppe af spørgsmål, der indbringes til prøvelse ved domstolene.

Dette hænger sammen med, at udmåling af erstatning i det hele er en opgave, som traditionelt varetages af domstolene, hvori- mod en efterprøvelse af ekspropriationens lovlighed omfatter en bedømmelse ud fra en række komplicerede, herunder også forskellige tekniske, synspunkter. Afgørende er imidlertid, at domstolene ikke har nogen almindelig adgang til at efterprøve en ekspropriations tekniske og økonomiske *hensigtsmæssighed* og dens *nødvendighed* ud fra en bedømmelse af dens samfundsmæssige betydning overfor private interesser, som krænkes ved ekspropriationen. Netop derfor må det betragtes som meget afgørende, at den administrative fremgangsmåde vedrørende ekspropriationens gennemførelse bliver så betryggende som. vel muligt.

II. Hovedspørgsmålet i debatten om procedurereglerne for kommunale ekspropriationer.

Kommissionens drøftelser om den kommunale ekspropriationsprocedure har i overensstemmelse med det netop anførte koncentreret sig om selve ekspropriationsbeslutningens tilblivelse.

Når en kommunalbestyrelse kan ekspropriere, baseres denne mulighed på en bemyndigelse fra lovgivningsmagten, da ekspropriation efter grundloven skal ske „ifølge lov“. Egentlig er afvejelsen af en ekspropriations nødvendighed — om alment vellet kræver den — således et lovgivningsanliggende, men lovene afgiver i vid udstrækning hjemmel for, at statsforvaltningen (ministre) og kommunalbestyrelser kan iværksætte ekspropriation til konkrete anlæg, hvis art er angivet i lovene (se 1. betænkning side 80). Lovens procedureregler for den enkelte ekspropriationsbeslutnings tilblivelse bliver således at betragte som en kontrol til sikring af, at bemyndigelsen anvendes på rette måde.

Kommissionen har i 1. betænkning (side 24) givet udtryk for den principopfattelse,

at et særligt forvaltningsorgans medvirken ved en ekspropriationsbeslutnings tilblivelse er rigtig. Man har påvist, at en sådan ordning — en særlig ekspropriationskommissionens virke — går tilbage til jernbaneforordningen af 5. marts 1845, men desuagtet må findes vel stemmende med moderne forvaltningsretlige principper.

Den nærmere begrundelse for denne opfattelse er en forestilling om, at det forvaltningsorgan, som har til opgave at varetage en bestemt kategori af interesser, kan være tilbøjelig til i situationer, hvor en af disse interesser søges fremmet ved hel eller delvis tilsidesættelse af andre, fuldt anerkendelsesværdige interesser, at lægge en relativ større vægt på den interesse, som det pågældende organ repræsenterer, end på de modstående hensyn. Udfra almindelige synspunkter er det betænkeligt, at den samme myndighed, som har interesse i at gennemføre et indgreb i den private ejendomsret, afgør en konflikt med ejeren herom, og endda uden at der er mulighed for en alsidig bedømmelse af konflikten ved indbringelse for domstolene. Selv om afgørelsen træffes af en myndighed, som ikke har den nævnte umiddelbare interesse i indgrebets gennemførelse, er det af afgørende betydning, at denne myndighed er etableret på en sådan måde, at der tilsikres en uvildig bedømmelse af konflikten.

Blandt andet af denne grund er afgørelser af den heromhandlede art i flere tilfælde ved lovene blevet henlagt til særlige, i de enkelte øjemed oprettede kollegiale organer, benævnt råd, nævn, udvalg, kommission eller lignende. Herved har man nemlig opnået, at forskellige interesser eller hensyn, som berøres af eller bør tages i betragtning ved en afgørelse, repræsenteres ligeligt og sikres fremdraget på fyldestgørende måde, inden afgørelsen træffes. Ekspropriationslove siden 1849 (1845) har ofte foreskrevet en sådan behandlingsform bragt i anvendelse, og dens berettigelse på dette administrationsområde er blevet yderligere befæstet ved den videreførelse af systemet, som er sket ved 1 64.

Imidlertid er forholdet det, at denne behandlingsform ikke har været almindelig anvendt ved kommunale ekspropriationer, se 1. betænkning særligt side 9 ff, 15 ff og 24. Det stod på et tidligt stadium af kommissionens arbejde klart, at den væsentlig-

ste hindring for at få gennemført en for flertallet af ekspropriationer — både statslige og kommunale — gældende procedurelov var den omstændighed, at den bestående lovgivning giver kommunalbestyrelser adgang til at beslutte ekspropriation uden iagttagelse af nogen særlige procedureforskrifter og uden mellemkomst af noget udenforstående administrativt organ. Heri må den væsentligste begrundelse for den ved afgivelsen af 1. betænkning valgte deling af kommissionens arbejde søges, se 1. betænkning side 10-11.

Det er dette hovedspørgsmål i debatten, som her skal tages op.

Det kan være nyttigt i store træk at gøre sig klart, hvilke typiske grupper af spørgsmål, som indgår i de overvejelser, som må gøres, før en ekspropriationsbeslutning kan træffes. Nogle af disse grupper af spørgsmål forekommer klare og selvfølgelige, andre er mere løse i konturer og er vanskelige at adskille.

Beslutningen om *at udføre* et anlæg er i sig selv intet led i ekspropriationsproceduren. Denne indledes først på det trin, da man beslutter sig til at realisere anlægget ved hjælp af en lovhjemlet ekspropriationsadgang. Det er således klart, at kompetencen til at træffe selve beslutningen om at udføre et kommunalt anlæg ikke omhandles af drøftelserne her. Disse berører alene mulighederne for at tvinge private interesser til at vige til fordel for det nyvedtagne anlæg.

Ekspropriationsbeslutningen indeholder i hvert fald følgende problemgrupper:

1) En beslutning om at realisere et bestemt anlæg under anvendelse af ekspropriation. Man må for en sådan beslutning have gjort sig klart, at der er fornøden lovhjemmel, og at almenvellet kræver, at den private ejendomsret skal vige for netop dette konkrete anlæg, ligesom der må være sket en vis konkretisering af anlæggets placering og dimensioner, f. eks. en skoles, flyveplads' eller militær øvelsesplads' placering, om en vej skal anlægges som motorvej eller hvilke færdselsmæssige krav, den i øvrigt skal opfylde.

2) En detaljeret udformning af anlægget og dettes nøjagtige placering i marken. Nogen klar afgrænsning mellem denne detailanalyse og den konkretisering af anlægget,

som er nævnt under 1), lader sig ikke fastlægge. Detailprøvelsen kan blandt andet føre til, at andre muligheder for selve hovedlinjen (i f. eks. veje, jernbaner, ledningsanlæg) overvejes på ny.

Under nærværende punkt 2) henhører spørgsmål som endelig fastlæggelse af hovedlinje og væsentligere enkeltpunkter samt afgrænsning af områderne, f. eks. placering af jernbanestationer, rastepladser ved veje, viadukter, om disse skal udføres som overføring eller underføring, tilslutningsanlæg til motorveje, arrondering af en flyveplads eller af en militær øvelsesplads.

Denne prøvelse kan berøre mange ejendomsbesiddere, som ikke bliver ekspropriater, og som ikke nyder noget værn i erstatningsmuligheden. Navnlig ændrede færdselsmuligheder og udelukkelse fra byggechancer er praktiske eksempler.

Under detailprøvelsen indgår i det hele en indpasning af det nye anlæg i det bestående, f. eks. retablering af vejforbindelser og ledningsanlæg.

3) Efter detailprøvelsen skal det enkelte ekspropriationsindgreb fastlægges og den helt konkrete, overfor den enkelte ejer eller anden rettighedshaver bindende ekspropriationsbeslutning træffes.

Her er tale om en nøje undersøgelse af hvert enkelt indgreb således, at dette begrænses til det nødvendige og udformes således, at det ikke påfører den enkelte større ulemper end nødvendigt. Ulemper skal søges afhjulpet i den udstrækning, hvori det faktisk og med en rimelig økonomisk indsats er muligt og forsvarligt. I disse overvejelser indgår ikke blot en snæver økonomisk vurdering af, om udgiften ved afhjælpningen af en ulempe er lavere end den erstatning, som må antages at skulle udredes. Videregående hensyn må tages ind. Deles en landejendom på uheldig måde, kan det være forsvarligt at lade udføre en marktunnel, selv om udgiften hertil er større end sparet erstatning, idet man sikrer et samfundsmæssigt værdifuldt gode: En driftsmæssigt mere tilfredsstillende produktionsfaktor.

De tre opstillede punkter glider som nævnt over i hinanden. Opdelingen er imidlertid nyttig for diskussionen og giver udtryk for en trinvis stigende differentiering i sagsbehandlingen. Disse spørgsmål udgør

tilsammen genstanden for ekspropriationsprocessen i egentlig forstand.

Det betragtes i europæiske retsordninger som en væsentlig garanti for ejendomsretten, at de rettighedshavere, som kan blive berørt af det forestående indgreb, allerede under overvejelserne om de under 2 og 3 angivne spørgsmål får lejlighed til at fremkomme med deres bemærkninger til den påtænkte ekspropriationsbeslutning. Når man på et tidligt tidspunkt kom ind på at anvende jernbaneforordningens ekspropriationssystem eller et tilsvarende på andre områder end jernbaner, var grunden, at den grundigere sagsbehandling ansås for at give større garanti for et for begge parter rigtigt resultat, jfr. således motiverne til lov af 20. august 1853, jfr. nedenfor side 14.

Når, som tilfældet var efter jernbaneforordningen og er efter reglerne i § 64, et særligt forvaltningsorgan (en ekspropriationskommission) medvirker ved ekspropriationsbeslutningens tilblivelse, er det en selvfølge, at potentielle ekspropriater og andre interesserede får lejlighed til at blive hørt, inden beslutning træffes. Det er netop i første række indvendinger og forslag fra denne gruppe, som forvaltningsorganet er institueret for at vurdere.

Der er imidlertid intet i vejen for, at der sikres alle interesserede adgang til at udtale sig før ekspropriationsbeslutningen direkte overfor eksproprianten, som da på egen hånd skal vurdere og henholdsvis tage hensyn til eller underkende de fremkomne synspunkter. Fordi et særligt ekspropriationsorgan, som ovenfor nævnt, almindeligvis ikke medvirker ved tilblivelsen af en ekspropriationsbeslutning, når ekspropriationsadgangen i loven, er tillagt en kommune, er der således intet til hinder for, at ekspropriater og andre modstående interessegrupper sikres adgang til at blive hørt og erklære sig, før bindende beslutning træffes.

Typiske kommunale ekspropriationsområder er som nævnt vejbestyrelseslovens og byggelovens. Der skal nu gøres nogle bemærkninger om, hvorledes retstilstanden på disse to felter har formet sig i relation til de drøftede spørgsmål.

For så vidt man nu undersøger den ældre retstilstand, synes det almindelige på vej-

området at have været, at der afholdtes en forudgående syns- og besigtigelsesforretning¹⁾. Forretningen havde både sigte på anlæggets udformning og opnåelse af forligsmæssig aftale om arealafståelse. Den blev ledet af anlægsmyndigheden (vejmyndigheden). Først derefter blev ekspropriation besluttet. Nogen særlig ekspropriationskommission bragtes ikke i funktion. Formen for vej ekspropriationer har sit udgangspunkt i forordningen af 13. december 1793. Oprindelsen her i landet til en særlig kommissions medvirken kan føres tilbage til jernbaneforordningen af 5. marts 1845. Ekspropriationsbestemmelserne i vej forordningen af 1793 blev opretholdt for landeveje ved vejbestyrelsesloven af 1867. Det ses ikke, at en opretholdelse eller ændring af de gamle ekspropriationsbestemmelser blev overvejet ved den lejlighed. Da disse bestemmelser blev udfærdiget på et tidspunkt, da vejanlæg for en del var statslige, er den manglende projektprovelse på vejområdet ikke sammenhængende med det forhold, at vej administrationen fra 1867 var kommunal.

Den nugældende vej bestyrelses lov er udfærdiget efter et udvalgsarbejde, hvorunder man optog disse problemer til behandling. I vejlovsudvalgets 1. betænkning (nr. 117/1955) er man inde herpå side 14, 17, 19 og 82-83. Fra sidstnævnte sted citeres:

„Efter den hidtidige retstilstand må ekspropriationen anses for sket, så snart det pågældende kommunale råd har taget stilling til udførelsen af et foreliggende vejprojekt. Det er som nærmere angivet i betænkningen (pag. 17 og 19) blevet kritiseret, at vejbestyrelserne ikke i alle tilfælde har draget omsorg for, at lodsejerne fik den fornødne underretning om ekspropriationen, og at indgrebet i de enkelte ejendomme ikke under sagens behandling i de kommunale råd er blevet tilstrækkelig præciseret.

Det har derfor været overvejet, om man i alle tilfælde burde henlægge selve ekspropriationsakten til særlige ekspropriationskommissioner. Man har imidlertid ikke ment at burde foreslå, at beføjelsen til at foretage ekspropriationen flyttes fra de kommunale råd, hvorved bemærkes, at den hidtidige fremgangsmåde virker enklere og hurtigere, end hvis ekspropriationen skulle ske ved

¹⁾ *Hammer ich*: Land- og købstadskommunernes vejvæsen (1892) s. 14-15 (landeveje) og 205 (biveje).

hjælp af særlige kommissioner. På den anden side gør hensynet til lodsejernes tarv det påkrævet, at der gives klare regler, der tilsigter at hindre, at lodsejerne fremtidig er uden kendskab til ekspropriationsaktens foretagelse og ekspropriationens nærmere omfang.

Det foreslås derfor, at ekspropriationsbeslutningen først er bindende for de pågældende ejere og brugere, når der har været afholdt en åstedsforretning, hvortil de af ekspropriationen berørte ejere og brugere indkaldes, og hvor de gøres nærmere bekendt med ekspropriationen og dennes omfang. Det vil hyppigt være praktisk, at der ved forretningen fremlægges en plan, der angiver ekspropriationens omfang. Det vil dog kun sjældent være muligt ved åstedsforretningen helt nøjagtigt at angive, hvor mange kvadratmeter der må afstås fra en ejendom, med mindre vejanlægget medfører, at den må eksproprieres i sin helhed. For at der ikke senere skal opstå tvivl om, hvad der er sket ved forretningen, foreslås det, at der optages en protokol over det passerede.

Ved den angivne fremgangsmåde vil myndigheden til at foretage ekspropriationer forblive hos de kommunale råd, der fortsat på en enkel og hurtig måde kan foretage ekspropriationer til vejanlæg, og samtidig vil lodsejerne ikke som nu kunne risikere i deres dispositioner at blive bundet af en ekspropriation, som de ikke har kunnet have kendskab til."

Dette forslag blev gennemført i vejbestyrelsesloven, hvorefter den nuværende ordning således er, at ekspropriationsbeslutningen først træffes, hvorpå grundejere m. v. under en efterfølgende åstedsforretning gøres bekendt med den trufne beslutning. Grundejere m. v. kan indbringe beslutningen for overordnet administrativ myndighed (amtsråd, ministerium). Der kan af klagemyndigheden gives klagen opsættende virkning.

Betragter man den øvrige kommunallovgivning, særlig for Københavns kommune, umiddelbart efter junigrundlovens gennemførelse, synes denne ikke at tyde på, at man oprindeligt tilsigtede at gennemføre en anden ekspropriationsprocedure ved kommunale ekspropriationer end ved statslige. Det første udkast til lov af 20. august 1853 om af-

ståelse af grunde til vand- og gasanlæg samt kloakindretninger i staden København og dens forstæder blev udarbejdet af en af Københavns kommune nedsat komité. Udkastet fremmedes imidlertid ikke uændret af indenrigsministeriet. I motiverne (Eigsdagstidende 1852, Anhang, sp. 345) siges om det foreliggende spørgsmål:

„Det af Comiteen meddelte Lovudkast har man iøvrigt i flere Punkter ikke kunnet tiltræde. Man har i det Hele anset det for rigtigst, at de ved Frd. af 5te Marts 1845 foreskrevne Regler, som skulle iagttages med Hensyn til Grundafstaaelser m. m. i Anledning af Jernbaners Anlæg i Danmark, saavidt muligt, komme til at gjælde for Expropriationen i de heromhandlede Tilfælde, der i det Væsentlige ere ensartede med de i nysnævnte Frd. omhandlede. Det er ved Erfaringen tilstrækkeligen godtgjort, at disse Regler ere hensigtsmæssige og i Almindelighed have ført til et for alle Parter tilfredsstillende Resultat. Navnligen ligger der i disse Forholds Natur, at de derved opstaaende Spørgsmaal finde en mere paalidelig Afgjørelse ved at undergives endelig Bedømmelse af en sagkyndig Autoritet, der, efter at Parterne have været tilkaldte, og alle Forhold paa Stedet undersøgte og forhandlede med dem, tager sin Bestemmelse, end ved ministeriel Afgjørelse, som Comiteens Forslag forudsætter."

Princippet i lovens procedureregler er det samme som i jernbaneforordningen og videreførtes i lov af 30. november 1857 om afståelse af grunde til vandaflednings- eller kloakanlæg, ifr. Rigsdagstidenden 1857, Anhang A, spalte 642.

I bygningslov for staden Kjøbenhavn og dens forstæder af 17. marts 1856 indeholdes i § 27 en ekspropriationshjemmel til „en bedre ordning af stadens gader og de udenbys veje." I motiverne (Rigsdagstidenden 1855, Anhang, spalte 314-315) hedder det bl. a.:

„Imidlertid kan det ikke nægtes, at det, naar Gadernes og Veienes hensigtsmæssige Ordning gjør en saadan Afstaaelse nødvendig, og denne i forekommende Tilfælde ikke kan opnaaes ved mindelig Overenskomst, er vigtigt, at den kan fremtvinges ved Expropriation, og da det er Communen, der skal udrede Erstatningen, kan det ogsaa forudsættes, at der ikke vil blive gjort Fordring

paa en saadan Afstaaelse, uden hvor denne er uomgængelig fornøden. Derhos er der i Paragraphens Slutning aabnet den Vedkommende, der ikke troer at kunne erkjende Communalbestyrelsens Paastand for tilstrækkelig begrundet, Adgang til at erholde Spørgsmaal om Afstaaelsens Nødvendighed afgjort af Justitsministeriet."

En supplerling af motiverne kan findes i motiverne til § 10 i lov af 14. december 1857 indeholdende nogle forskrifter om gader, veje og vandløb i Kjøbenhavn (Rigsdagstidende 1857, Anhang A, spalte 1061):

„Ved Bygningsloven af 17de Marts 1856 § 27 er der tillagt Communalbestyrelsen Ret til, under Appel til Justitsministeriet, at expropriere Grunde og Bygninger, „som ere til Hinder for en bedre Ordning af Stadens Gader og de udenbyes Veie", „mod Erstatning efter de for Afstaaelse af Ejendom til det Offentlige gjældende almindelige Regler". Medens der saaledes ikke bliver Spørgsmaal om, som ved Expropriation til Jernbane- Anlæg, til Vand- og Gasanlægget og deslige, at oprette en særegen Expropriations-commission for at afgjøre, om Expropriationen i det givne Tilfælde er nødvendig og lovlig kan finde Sted, er der derimod megen Anledning til at give udførligere Regler med hensyn til Taxationen og Erstatningens Bestemmelse. . . . ."

I de forløbne mere end 100 år er der sket en betydelig udvidelse i antallet af de anlægskategorier m. v., til hvis realisation kommunalbestyrelser kan beslutte ekspropriations iværksættelse. Dyberegående principovervejelser om formen for en ekspropriationsbeslutnings tilblivelse, herunder om nødvendigheden af en forudgående projektprøvelse for et særligt forvaltningsorgan, savnes imidlertid. Byggeloven er baseret på byggelovsudvalgets betænkning (nr. 141/1955). I bemærkningerne til ekspropriationsbestemmelserne (side 51-52) anføres ingen principbetragtninger herom. Derimod fremgår det, at § 41 i Københavns bygge lov (lov nr. 148 af 29. marts 1939) har Været forbilledet. Forslaget til denne lov fremkom fra kommunen. Nogen udvalgsbehandling før lovforslagets fremsættelse fandt ikke sted. De her behandlede problemer ses ikke drøftet i motiverne (Rigsdagstidende 1938-39, tillæg A, sp. 3106-3235, samt tillæg B sp. 908-909).

III. Sikring af ekspropriaters og andre interessegrupperes adgang til at få kendskab til trufne og påtænkte ekspropriationsbeslutninger.

Såvel vejbestyrelsesloven som byggeloven søger at sikre, at der på fyldestgørende måde gives eksproprierer underretning om, at der er truffet en ekspropriationsbeslutning, der vedrører deres ejendom eller rettighed, og om denne beslutnings nærmere indhold og virkning. At dette må sikres ved alle kommunale ekspropriationer må da også anses for selvfølgeligt. Herom er kommissionen enig.

Som ovenfor anført, betragtes det almindeligvis som en væsentlig garanti for ejendomsretten, at de rettighedshavere, som kan blive berørt af det forestående indgreb, allerede inden endelig beslutning træffes, får lejlighed til at fremkomme med deres bemærkninger til den påtænkte ekspropriationsbeslutning.

Den omstændighed, at der for enhver ekspropriation skal ydes fuldstændig erstatning, overflødiggør ikke en drøftelse af sagen med ekspropriaterne, forinden sagen afgøres. Erstatningspligten lægger nok en bremse på ekspropriationslysten, men den hindrer ikke, at ekspropriation gennemføres på en u hensigtsmæssig måde, og at der ikke såvel med hensyn til projekternes almindelige udformning som deres gennemførelse i enkeltheder sker indgreb i private rettigheder, som kunne være undgået eller dog neddæmpet, hvis ekspropriationsproceduren gav mulighed for en alsidig belysning af ekspropriationsanlægget også fra deres side, som rammes af ekspropriationen.

Selv om kommunallovgivningen i almindelighed ikke direkte hjemler en sådan adgang for lodsejerne til at fremkomme med indsigelser mod en påtænkt ekspropriationsbeslutning, praktiseres de kommunale ekspropriationer jævnlgt i den form, at myndigheden forhandler direkte med lodsejerne om ekspropriationernes omfang og i tilfælde af uenighed afgør dette spørgsmål under rekurs til vedkommende ministerium (amtsråd).

Den ved vejbestyrelseslovens § 25 indførte åstedsforretning afholdes efter ekspropriationsbeslutningen. Dens tilkendegivne formål er at give nøjagtig besked om denne beslutning. Der er dog oplyst, at den

nugældende ordning praktiseres således, at ændring i en truffet ekspropriationsbeslutning i visse tilfælde foretages under åstedsforetningen med efterfølgende godkendelse i kommunalrådet. Denne praksis er ikke forudsat i loven, men synes at indicere behov for en forhandling med ekspropriaterne, før beslutning træffes. Det har formodningen for sig, at en ekspropriat vil have lettere ved at trænge igennem med sine synspunkter og ønsker på sagens forberedende stadium end på det tidspunkt, hvor en imødekommelse af hans ønsker forudsætter en ændring i en beslutning, der allerede er truffet af det kompetente kommunalråd.

Kommissionen er af de anførte grunde enig om, at den kommunale ekspropriationsproces bør tilrettelægges således, at ekspropriater m. v., inden ekspropriationsbeslutning træffes, får adgang til at gøre sig bekendt med de foreliggende planer, fremsætte deres bemærkninger, forklare særlige vanskeligheder, foreslå ændringer i projektet eller foreslå udførelse af afhjælpningsforanstaltninger — alt under en påvisning og undersøgelse af forholdene på stedet.

Et medlem (Rud Nielsen) føler sig ikke overbevist om, at åstedsforetninger udgør en sådan betryggelse for ekspropriaterne, at denne påvisning og undersøgelse af forholdene på stedet ikke kan erstattes af kommunens fremsendelse til ekspropriaterne af fornødent tegningsmateriale. I hvert fald synes åstedsforetninger at være åbenbart overflødige i tilfælde af totalekspropriation. Dette medlem kan derfor ikke tiltræde alle de i §§ 5-7 i det i 4. afsnit indeholdte lovudkast optagne bestemmelser.

IV. **Bor** et særlig forvaltningsorgan modvirke ved ekspropriationsbeslutningens tilblivelse ?

Ordningen efter 1 64 er som nævnt, at en særlig ekspropriationskommission får hele projektet til et forestående anlæg forelagt til bedømmelse under en besigtigelsesforretning, efter hvilken ministerens bemyndigelse til at lade foretage ekspropriation på det tilvejebragte grundlag indhentes. Den enkelte, konkrete ekspropriationsbeslutning træffes derefter under en ekspropriationsforretning af kommissionen — en beslutning, der både binder anlægsmyndigheden og ekspropriaten.

Under II er forsøgt en rubricering af de forskellige problemgrupper, som indgår i en ekspropriationsbeslutnings tilblivelsesproces. Kompetencefordelingen mellem minister/regering og ekspropriationskommission er i loven reguleret ved ordningen med en ekspropriationsbemyndigelse. Den principielle beslutning om at iværksætte ekspropriation til realisation af et bestemt anlæg, fordi det kræves af hensyn til almenvellet, er en rent politisk afgørelse og således udelukkende ministerens/regeringens. I hændelsesforløbet modsatte yderpunkt — den konkrete udformning af ekspropriationsbeslutningen — er ekspropriationskommissionen enerådende. Ministeren er ikke medvirkende ved beslutningens umiddelbare udformning, men den kan først træffes, når ministerens ekspropriationsbemyndigelse er givet. De mellemliggende trin baseres formelt på en sammenfaldende enighed mellem minister og kommission, idet ordningen med en ekspropriationsbemyndigelse bringer de to administrative organer til at samvirke på en måde, der løser en række ellers vanskelige kompetenceproblemer. Faktisk er forholdet det, at ministeren næsten altid tager ekspropriationskommissionens indstilling til følge. Har kommissionen under besigtigelsen underkendt visse interessegruppers modstand mod anlægget eller bestemte punkter i det, er der imidlertid åbnet en faktisk mulighed for en aktion ad politisk vej i sagen. Endvidere er det sket, at yderligere kommissionsbehandling af udestående spørgsmål er blevet ønsket af ministeren, før ekspropriationsbemyndigelse er blevet givet. En eventuel uenighed mellem minister og kommission om projektudformningen må løses ad lovgivningsvejen, hvilken situation imidlertid ikke har foreligget.

Der er intet principielt i vejen for at indføre en ligeartet ordning i kommunale ekspropriationssager.

Som flere gange nævnt, træffes en kommunal ekspropriationsbeslutning almindeligvis af vedkommende kommunalbestyrelse, hvis beslutning kan indbringes til efterprøvelse for et ministerium. En sagskoncentration finder således nu sted på ankestadiet og kunne principielt gennemføres på forberedelsesstadiet på tilsvarende måde, som tilfældet er for statslige ekspropriationer efter reglerne i 1 64.

Systemet i 1 64 lader sig imidlertid fuldt ud anvende, selv om man ikke lader sagerne passere et ministerium. Den enkelte sag kunne forelægges kommissionen direkte af vedkommende kommunalråd. Ministerier ville alene få visse almindelige opgaver ved nedsættelse af selve kommissionerne og disses nærmere organisation og virke. Ankemuligheden til et ministerium ville da glide ud af systemet. Mellemløser er også tænkelige. Man kunne således forestille sig, at en vis koncentration af kommunale ekspropriationssager skete derved, at kun amtsråd fik ekspropriationskompetence, en ordning der synes vel forenelig med den nye kommunestruktur. Den enkelte kommune måtte altså have amtsrådstilslutning til iværksættelse af ekspropriation.

Kommissionen har i 1. betænkning (side 10) bemærket, at anlæggenes art og gennemsnitlige størrelse godt kan tænkes rationelt at begrunde en forskellig sagsbehandling. Som en almindelig karakteristik er det nok forsvarligt at sige, at kommunale ekspropriationsanlæg hyppigt er mindre og mere stedbundne end statslige. Det kan derfor være naturligt at spørge, om en kommissionsbehandling kan bringes ind i den kommunale ekspropriationsproces på en mere forenklet måde end gældende for statsekspropriationer. Kommissionen mener, at mange mellemløser er praktikable. Nogle eksempler kan skitseres.

a) En kommissionsbehandling kan i loven angives som en mulig behandlingsform således, at kommunalrådet i det enkelte tilfælde kan træffe beslutning om at anvende den eller lade være. Kommissionens funktion kan være besluttende eller alene rådgivende.

En sådan ordning har navnlig den fordel, at det er muligt konkret at skønne over behovet for en dyberegående behandling af sagen. Sagens størrelse og mere eller mindre komplicerede karakter kan tages ind i bedømmelsen. Imod taler, at for stor ulighed i behandlingen af eksproprier kan blive følgen, og at den garanti, der ligger i, at et uvildigt organ inddrages i ekspropriationsprocessen bliver af tvivlsom værdi.

b) En kommissionsbehandling kan foreskrives bragt i anvendelse, hvis en ekspropriat eller eventuelt anden interesseret efter sagens påbegyndelse, men inden beslutning træffes, fremsætter begæring derom.

Tilfældigheder i formen for behandling af sagerne indbyrdes ville antagelig også i dette tilfælde blive følgen.

c) En ekspropriationskommission indføres som en ankeinstans i stedet for amtsråd og ministerium. Flere mellemløser for en sådan ordning er igen mulig. I lighed med a) kan ordningen udformes således, at den almindelige ankeinstans, amtsråd eller ministerium, efter et skøn kan henvise sagen til en kommissionsbehandling. Kommissionens myndighed kan være besluttende eller rådgivende.

Denne udformning har samme fordel som mulighed a), men der vil antagelig udvikle sig en tendens til, at alle sager underkastes kommissionsbehandling, og i så fald vil det være rigtigere, om ordningen er obligatorisk. Hertil kan dog atter anføres, at man da i første omgang forsøgsvis kunne indføre den fakultative ordning og senere i givet fald gå over til den obligatoriske.

d) Endelig kan et 3-instanssystem indføres. En kommissionsbehandling kunne indskydes som 2. instans mellem kommunalråd som 1. instans og amtsråd/ministerium som 3. instans.

Ordningen har væsentlige fordele, men der vil nok være betydelig modvilje mod at komplicere sagsbehandlingen på denne måde. Af denne grund går man ikke nærmere ind på en sådan løsning. Dog kendes 3 instanser fra vejbestyrelseslovens § 25, stk. 2.

Konklusionen er, at systemet i 1 64 meget vel kan bringes i anvendelse også på kommunale ekspropriationer enten i stort set uændret form eller i tillempet form. En kommission kan anvendes som 1. instans eller som ankeinstans, som rådgivende eller besluttende, dens medvirken kan være obligatorisk eller fakultativ.

Fra kommunal side er det imidlertid fremført, at en ekspropriationsbemyndigelse til et folkevalgt kommunalråd er væsensforskellig fra en tilsvarende bemyndigelse til en minister, som må lade administrationen effektivere beslutningerne, medens et kommunalråd selv kan være direkte deltagende i beslutningernes nærmere udførelse. Kommunalrådene må i kraft af folkevalget forudsættes at nyde en kvalificeret tillid hos borgerne. Det overvejende antal kommunale ekspropriationer afvikles uden mod-

stand og i fuld forståelse med de berørte, ligesom kommunerne gennemgående udfolder store bestræbelser for at opnå aftale om frivillig afståelse helt uden anvendelse af ekspropriation. Indførelse af en kommissionsordning er efter denne opfattelse af disse grunde unødvendig og indebærer en uheldig beskæring af det kommunale selvstyre og en uheldig forstyrrelse i samvirket mellem de faste administrative organer, kommunalråd indbyrdes og mellem disse og ministerierne. En forflygtigelse af ansvaret kan blive følgende således, at færre kræfter ofres på at nå frem ad frivillighedens vej. I stedet for at blive et værn for den enkelte, kan en kommission benyttes af kommunalrådene som en stødpude for kritik. Afgørende er det også, at en kommissionsbehandling betyder en besværliggørelse af forretningsgangen, og enhver forøgelse eller komplicering af den samlede administration bør undgås.

I kommissionen har der på denne baggrund gjort sig to væsensforskellige opfattelser gældende ved besvarelsen af spørgsmålet om, hvorvidt et særligt forvaltningsorgan skal medvirke ved ekspropriationsbeslutningens tilblivelse.

Et mindretal (Abitz, Bang, Honoré og Rud Nielsen) indtager det standpunkt, at der ikke foreligger tilstrækkelige grunde til at indføre en særlig ankenævnsbehandling i kommunale ekspropriationssager, og at den nuværende ordning med ankemulighed til amtsråd og ministerium bør opretholdes uden principielle ændringer.

I 1. betænkning (side 10-11) udtalte kommissionen:

„Når en lov foreskriver en særlig behandling af projektet, en anden lov ikke, kan forskellen f. eks. begrundes i *anlæggenes art og en gennemsnitsbedømmelse af deres størrelse*. Et lokalt anlæg eller et anlæg, der ifølge sin natur er meget stedbundet, behøver ikke nødvendigvis at blive underkastet samme behandling som store, adskillige kommuner og amter omfattende anlæg eller anlæg, hvis placering vilkårligt kan vælges. En anden omstændighed af betydning for spørgsmålet er, hvor *konkret udformet* den lovbestemmelse, der hjemler ekspropriation i det givne tilfælde, er. Lovbestemmelsen kan have en sådan udformning, at der ikke er behov for en efterfølgende administrativ prøvelse. Endelig vil det være af afgørende betydning

for spørgsmålet om, hvorvidt en særlig projektprøvelse bør foreskrives, *hvilken myndighed* der har ekspropriationsadgangen. Er denne tillagt en kommunalbestyrelse, vil en særlig projektprøvelse normalt være mindre påkrævet. Den ekspropriationskrævende myndighed nyder i så fald i kraft af sit mandat — folkevalget — en særlig tillid blandt den personkreds, som ekspropriationerne vil ramme, og en efterfølgende prøvelsesadgang for ekspropriaterne inden for den almindelige kommunallovgivnings rammer vil til en vis grad kunne træde i stedet for en forlods prøvelse af projektet. Endvidere må en lokal myndighed forudsættes bedre at kunne overse samtlige i betragtning kommende hensyn end en centralmyndighed. Kommissionen mener herefter ikke at burde foreslå, at en projektprøvelse for et forvaltningsorgan sammensat særlig med henblik på ekspropriationsagers behandling indføres for samtlige ekspropriationer, rekvireret af en kommunalbestyrelse.”

Denne gruppe medlemmer kan fortsat tiltræde denne udtalelse i kommissionens 1. betænkning.

Der er efter gruppens opfattelse gode grunde for ved de kommunale ekspropriationer at betrygge borgernes retsstilling over for eksproprianten på anden måde end ved indførelse af en særlig ankenævnsbehandling.

De kommunale ekspropriationer omfatter to væsensforskellige arter af ekspropriation, hvorimellem der findes tilfælde med både den ene og den anden gruppes karakteristika. Den ene hovedtype angår ekspropriationer til gennemførelse af foranstaltninger, der på et tidligere tidspunkt er besluttet af kommunalbestyrelsen og har fundet udtryk — i almindelighed ganske præcist og utvetydigt — i vedtægter el. lign., hvis tilvejebringelse er undergivet en særlig lovbestemt procedure til sikring af de berørte grundejeres interesser. Den anden hovedtype angår ekspropriationer, hvor det først ved ekspropriationsbeslutningen eller med hensyn til de nærmere enkeltheder eventuelt først ved den senere åstedsforretning bliver klargjort for grundejerne, om og i hvilket omfang de berøres deraf.

Eksempler på de førstnævnte arter af kommunale ekspropriationer er ekspropriationer til gennemførelse af byplanvedtægter

eller saneringsplaner, til anlæg eller udvidelse af en offentlig vej inden for tidligere fastlagte byggelinier eller ekspropriation i anledning af begrænsninger i lodsejerens adgang til vejen. Det er typisk for ekspropriationer af denne art, at de som forløbere har kommunalbestyrelsesbeslutninger, der er meddelt de pågældende grundejere direkte og tinglyst på ejendommene, og at disse beslutninger enten har nødvendiggjort ministeriel godkendelse efter en mulighed for grundejerne til at fremsætte indsigelser og ændringsforslag (f. eks. byplanvedtægter) eller kan påklages til vedkommende overordnede myndighed (f. eks. byggeliniepålæg). Der vil langt fra altid foreligge et „anlæg“, således som dette udtryk sædvanligvis anvendes i ekspropriationsretlig sprogbrug.

Ved denne type af ekspropriationer har de forudgående planer og lignende hyppigt været genstand for omfattende offentlig drøftelse forud for kommunalbestyrelsens vedtagelse, og de detaljerede bestemmelser om offentliggørelse og direkte underretning af de umiddelbart berørte ejere og om indsigelsesret før eventuel stadfæstelse, respektive klageadgang efter beslutningens foretagelse — men før den eventuelle ekspropriation — giver grundejerne en meget betydelig grad af beskyttelse mod urimelige eller blot mindre nødvendige indgreb i deres rettigheder. Hertil kommer, at selve ekspropriationsbeslutningen altid kan påklages til vedkommende minister.

Allerede disse omstændigheder gør det efter denne gruppe medlemmers opfattelse upåkrævet at indføre en særlig ankenævnsbehandling i sådanne ekspropriationssager. Endvidere ville indførelse af et særligt ankeorgan, der skulle foretage en selvstændig afvejning af almene samfundsmæssige hensyn og konkrete grundejerinteresser ved de — måske flere år efter planens fremkomst — realiserede ekspropriationer, skabe betydelige vanskeligheder for planlægningen som helhed og kunne medføre en ringere stilling for grundejere, der har disponeret i tillid til planerne, eller den særlige kommissionsbehandling i ankesager ville blive uden selvstændigt indhold.

Eksempler på den anden hovedtype af kommunale ekspropriationer, hvor den pågældende grundejer ikke i samme grad er forberedt på ekspropriationen, foreligger

ved ekspropriation til anlæg eller udvidelse af kommunale institutioner og lignende som skoler, sygehuse, sportspladser, administrationsbygninger m. v. eller til anlæg eller udvidelse af veje, hvor de pågældende dispositioner ikke er omfattet af en af de førnævnte planer og lignende.

Også for denne type af kommunale ekspropriationer gør der sig sådanne særlige forhold gældende, at det er mest hensigtsmæssigt og i enhver henseende forsvarligt at bibeholde den nuværende klageadgang uden at indføre en særlig ankenævnsbehandling.

Man kan i så henseende i det væsentlige tiltræde den opfattelse, som repræsentanter for samtlige de dengang eksisterende 4 kommunale organisationer har givet udtryk for over for nærværende kommission på møde i kommissionens arbejdsudvalg den 19. september 1967, hvortil er henvist foran side 15-16. Særligt skal man pege på, at ekspropriationsbeslutningen træffes af et politisk sammensat organ, kommunalbestyrelsen, der udøver sin kompetence på grundlag af det særlige mandat, der ligger i den stedlige befolknings direkte valg af medlemmer til organet.

Desuden adskiller de kommunale ekspropriationer sig fra de statslige derved, at beslutningerne om ekspropriation altid kan indbringes for en overordnet myndighed til fuld realitetsprøvelse såvel af egentlige retsspørgsmål som af spørgsmål om det hensigtsmæssige eller rimelige i den pågældende ekspropriation.

Hvor forholdene gør det hensigtsmæssigt, er det også almindeligt, at klagemyndigheden foretager besigtigelse på stedet og søger tilvejebragt en løsning ved forhandling med begge parter. Efter ændring af vejbestyrelsesloven i 1970 kan klagemyndigheden i alle tilfælde give en klage opsættende virkning.

Såvel den omstændighed, at de enkelte projekter, inden de iværksættes, diskuteres offentligt i kommunalrådene og i almindelighed på et så tidligt tidspunkt, at der også kan skabes offentlig diskussion om sagen, som at ekspropriationsbeslutningen kan indbringes for en overordnet myndighed, bevirker, at de kommunale ekspropriationer er udstyret med to særlige former for garantier, hvortil der ikke findes noget tilsvarende inden for statsekspropriationerne.

En kommunal myndighed vil være bun-

det af en ankenævnsvedtagelse og vil ikke have samme mulighed som staten for ved en tilstrækkelig detaljeret anlægsbeslutning (anlægslov) at sikre en bestemt gennemførelse af formålet eller for efterfølgende ad politisk vej at ændre ekspropriationsmyndighedens beslutning, jfr. ovenfor side 14.

Statslige ekspropriationer bygger ikke på samme måde på lokale beslutninger, der er kommet i stand efter offentlig drøftelse i kommunalbestyrelsen og kan ikke på tilsvarende måde inddrages for en klagemyndighed. For at skabe tillid til afgørelserne har det derfor tidligt været ønskeligt at oprette en særlig institution — den kgl. kommissarius -- som i forbindelse med en kommission, der bl. a. indeholder et folkeligt og lokalt element, tilvejebringer en speciel behandlingsform ved siden af den normale retslige behandling af disse sager.

Oprettelse af et særligt uden for det almindelige administrative hierarki stående ekspropriationsankenævn til behandling af klager over kommunale ekspropriationer kan efter denne gruppe medlemmers opfattelse ikke begrundes med, at grundejernes interesser ikke varetages på behørig måde på grundlag af de gældende bestemmelser. Oprettelse af et sådant nyt organ synes kun at kunne begrundes med et ønske om at etablere en formel ligestilling mellem kommunale og statslige ekspropriationer uanset de reelle forskelligheder, der består mellem disse.

Det anerkendes af denne gruppe, at en kommunalbestyrelse undtagelsesvis kan finde det påkrævet at overlade behandlingen af store komplicerede anlæg og de interessekonflikter, der er forbundet dermed, til en uafhængig kommission. Dette er accepteret i vejbestyrelseslovens § 31, hvorefter ministeren efter vejbestyrelsens anmodning kan tillade, at ekspropriation og taksation i forbindelse med kommunale vejanlæg foretages efter statsekspropriationslovens regler. Omvendt er det accepteret, så sent som i hovedlandevej sloven af 31. maj 1963 (nu j Lovbekendtgørelse nr. 321 af 2. juli 1970), at ministeren ved anlægsarbejder på hovedlandeveje, d. v. s. arbejder, der finansieres 100 pct. af staten, kan bemyndige vedkommende kommunale myndighed til at foretage ekspropriation og taksation efter reg-

lerne for kommunale anlægsarbejder i vejbestyrelsesloven.

Denne gruppe af medlemmer finder, at der kan være grund til at tage de gældende bestemmelser om kommunale ekspropriationer op til overvejelse med henblik på eventuel indførelse af regler om underretning til de pågældende grundejere, forinden en ekspropriation beslutes. Gruppen er bekendt med, at der af vejdirektoratet er udarbejdet udkast til ændringer i vejbestyrelsesloven, hvorved en del af 1964-lovens procedureregler overføres til kommunale vej ekspropriationer.

Denne gruppe af medlemmer finder endvidere, at der kan være anledning til at overveje en formalisering af behandlingen af klager over kommunale ekspropriationer. Da en af justitsministeriet nedsat kommission for tiden overvejer spørgsmålet om behandling af administrative klager i det hele, finder man det imidlertid mest hensigtsmæssigt at lade en revision af bestemmelserne om klage over ekspropriationer bero på afslutningen af overvejelserne i den justitsministerielle kommission.

To medlemmer af ovennævnte mindretalsgruppe (Bang og Rud Nielsen), der i overensstemmelse hermed ikke kan tiltræde lovudkastets § 8 B, ønsker særligt at tage afstand fra forslaget om, at en besigtigelse fra klagemyndighedens side skal være obligatorisk, såfremt den klagende fremsætter begæring om besigtigelse. Erfaringer fra både administrativ praksis og domstolspraksis synes at vise det berettigede i den nugældende ordning, hvorefter spørgsmålet om afholdelse af besigtigelse afgøres af klagemyndigheden. Især i tilfælde af totalekspropriation vil en besigtigelse som oftest være ganske uden betydning.

Et medlem (Boas) må ligesom den foran citerede mindretalsgruppe nære en vis betænkning ved flertalsgruppens forslag om en ankenævnsbehandling. Dette skyldes dels de kommunale organisationers holdning, dels den omstændighed, at den hidtidige klageordning har fungeret tilfredsstillende, bl. a. fordi vejdirektoratet, når det har været ønsket af lodsejerne, har givet sig tid til at besigtige forholdene på stedet. Afgørende har også været den af mindretalsgruppen citerede passus fra ekspropriationslovkommissionens 1. betænkning og den

omstændighed, at kommunale ekspropriationer foretages efter en forudgående offentlig drøftelse.

Dette medlem kan imidlertid ikke tiltræde væsentlige dele af mindretalsgruppens motivering for dens standpunkt.

Ganske særligt må det efter dette medlems opfattelse anses for uheldigt at udskyde en revision af klagebestemmelserne, når den kommunale ekspropriationslovgivning iøvrigt skal ændres. Hensynet til lodsejerne taler afgørende for en formalisering af klagebehandlingen, og det ville være uhenigtsmæssigt at bibeholde de — til dels indbyrdes uoverensstemmende — klagebestemmelser i de enkelte særlove.

Dette medlem kan derfor gå ind for de foreslåede bestemmelser i § 8 B og § 9 B, der tilsigter at give lodsejerne en bedre beskyttelse end de hidtidige klagebestemmelser. I praksis har vejdirektoratet ofte foretaget besigtigelse, når der har været klaget over kommunale ekspropriationer, og det forekommer mest betryggende for borgerne, at disse får *krav* på en besigtigelse, når de klager over et så alvorligt indgreb som en ekspropriation. Det kan ikke tiltrædes, at en besigtigelse skulle være unødvendig, hvis der klages over en totalekspropriation. Valget kan jo undertiden stå mellem ekspropriation af flere forskellige ejendomme, og en besigtigelse vil både yde lodsejerne beskyttelse og give klagemyndigheden et bedre grundlag for at træffe sin afgørelse.

Dette medlem kan heller ikke tilslutte sig den opfattelse, at den omstændighed, at kommunale ekspropriationer i flere tilfælde i forvejen er forberedt ved f. eks. byplanvedtægter eller byggelinier, skulle tale imod en ankebehandling ved et uvildigt nævn. Heller ikke den omstændighed, at en sådan planlægning måske er gennemført flere år i forvejen, kan efter dette medlems opfattelse anføres imod den af flertalsgruppen foreslåede ankebehandling. Ganske vist er forholdet det, at en sådan planlægning i de fleste tilfælde udelukker en tilsidesættelse af den trufne ekspropriationsbeslutning, hvis denne er i overensstemmelse med byplanvedtægten eller vej byggelinien. Men netop den omstændighed, at planerne måske er flere år gamle, kan gøre det helt nødvendigt, at nye øjne ser på forholdene for at bedømme, om udviklingen er løbet fra de gamle

planer. Det kan således f. eks. tænkes, at nedlægningen af en privatbane kan gøre det nødvendigt at ændre vejføringen for en planlagt vej, der er sikret ved byggelinie efter vejbestyrelseslovens § 41, eller at en kommunesammenlægning kan gøre det overflødigt at ekspropriere til opførelse af en administrationsbygning på et sted, hvor byplanvedtægten har forudset et sådant byggeri. Også ved statsekspropriationer kommer den uafhængige ekspropriationskommission ud for at måtte tage stilling til, om f. eks. vejlinier, der er sikret ved byggelinie eller byplanvedtægt, bør have et andet forløb end forudsat ved planlægningen. Det er naturligvis kun ganske undtagelsesvis, at ekspropriationskommissionen kommer til det resultat, at en anden løsning må vælges, men muligheden kan ikke udelukkes.

Et flertal (formanden, Bang Christensen, Thorning Christensen, von Eyben, Georg Jensen, Mouritsen, Svend Nielsen, Pontoppidan og Tolstrup) kan ikke tiltræde det førstnævnte mindretals betragtninger.

Hvad nu først angår den ovenfor skete henvisning til det i kommissionens 1. betænkning anførte (citatet fra betænkningens side 10-11), bemærkes, at man i de dér fremførte betragtninger fandt holdepunkt for at indgå på en deling af kommissionsarbejdet. Den meningsforskel mellem 2 medlemsgrupper i kommissionen, som nu kommer til udtryk, havde allerede vist sig på et tidligt stadium af kommissionsarbejdet i de interne drøftelser. Denne meningsforskel måtte allerede da antages at lægge sig hindrende i vejen for, at kommissionen ville blive i stand til at fremlægge et forslag i enighed om de væsentligste punkter i ekspropriationsprocessen. Ved at indgå på en deling af arbejdet således, at man i første omgang behandlede de grundlæggende principper i ekspropriationsprocessen på baggrund af det statslige ekspropriationsfelt, opnåede man dels en fastlæggelse af grundprincipperne for ekspropriationssagers behandling, dels at få et reformarbejde realiseret forholdsvis hurtigt for en betydelig del af ekspropriationsområdet som helhed betragtet, (jfr. ovenfor side 6). Denne gruppe medlemmer indlægger ikke en videregående standpunkttagen fra kommissionen som helhed i 1. betænkningens ovennævnte udtalelser.

Den i tidsrummet 1849-1950 gennemførte

ekspropriationslovgivning kan efter denne gruppes opfattelse ikke afgive holdepunkter for en antagelse om, at lovgivningsmagten i dette tidsrum har haft til hensigt at anordne en principiel anden ekspropriationsprocedure for kommunale ekspropriationer end for statslige.

Det egentlige formål med kommissionens arbejde er at søge de forskellige ekspropriationsprocesregler samordnet og tilnærmet hinanden i hensigtsmæssigt omfang — eventuelt som et stadium på vejen mod en fuldstændig samordning. Uden en nyvurdering af hvert enkelt ekspropriationssystem eller angivelse af særlig grund til, at en sådan ikke foretages, mener denne medlemsgruppe ikke, at kommissionen har løst sin opgave. Det er ikke tilstrækkeligt at henvise til, at den bestående ordning vedrørende kommunale ekspropriationer har virket tilfredsstillende. Det samme blev fremført til forsvar for bibeholdelse af punkter i jernbaneforordningens processystem, som dog i enighed såvel i kommissionen som i folketinget blev ændret, fordi man ikke fandt de pågældende punkter tidssvarende udformet i forordningen. Den almene værdi af et særligt forvaltningsorgans medvirken ved ekspropriationsbeslutningens tilblivelse er bedømt i kommissionens 1. betænkning, og man er i enighed nået frem til den vurdering, at sagens behandling for et sådant organ er et nyttigt, rigtigt og tidssvarende led i ekspropriationsproceduren. Politisk tilslutning til dette synspunkt er givet gennem vedtagelsen af l 64.

Denne medlemsgruppe må derfor tage udgangspunkt deri, at den almene nytte af en projektbehandling for særligt forvaltningsorgan er fastlagt. Den ved kommissionens nedsættelse grundlæggende arbejdshypotese var, at alle ekspropriationssager principielt bør behandlet ens, medmindre afgørende grunde taler for at fravige et fastlagt principsystem. Ekspropriater bør behandles med samme rettigheder og muligheder og under samme vilkår uafhængigt af, hvem der begærer ekspropriationen. Det er ikke således, at kommunale ekspropriationer set fra den enkelte ekspropriats synspunkt adskiller sig ved særlige kendetegn fra statslige. Det er muligvis rigtigt — selv om det ikke er muligt at godtgøre det rent statistisk — at kommunale ekspropriationer oftere er

mindre komplicerede end statslige. Men det er i hvert fald sikkert, at et antal kommunale ekspropriationer er ligeså komplicerede som de statslige, og at borgere, der rammes af ensartede indgreb i deres retssfare, har krav på en behandling efter samme principper, herunder at afgørelser træffes på en sådan måde, at eksproprietens indflydelse på afgørelsen ikke bliver væsentlig større end ekspropriatens. Et vejanlæg vil kunne afføde samme og ligeså store spørgsmål som et jernbaneanlæg. Samme anlæg kan tænkes udført enten som kommunalt eller som statsligt. Det kan bero på et finansieringsspørgsmål. Vejanlæg er et eksempel på, at der kan eksproprieres til samme art anlæg efter to forskellige regelsystemer, nemlig systemet i l 64 og systemet i vejbestyrelsesloven. Til højere almenskoler eksproprieres efter reglerne i l 64, til anlæg for folkeskolen efter reglerne i landsbyggeloven. Til flyvepladser og militære øvelsespladser eksproprieres efter reglerne i l 64, til sportspladser m. v. eksproprieres efter byggelovens regler.

Disse betragtninger fører denne medlemsgruppe til det synspunkt, at reglerne i l 64 eller nogle principielt tilsvarende bør bringes i anvendelse også ved kommunale ekspropriationer. Som anført er der imidlertid fra kommunal side fremført en række synspunkter imod indførelse af en kommissionsbehandling og den deraf følgende modifikation i kommunalrådenes kompetence. Selv om denne gruppe ikke deler disse synspunkter, er deres eksistens en realitet, og man har derfor fundet det nyttigt konkret at angive, hvorledes man skønner det muligt, dels at imødekomme nævnte synspunkter, dels i en vis udstrækning at tilgodese de hensyn, som nærværende medlemsgruppe har fremdraget som afgørende for spørgsmålets bedømmelse. Det forslag, som nedenfor fremsættes, mener man i alt væsentligt imødekommer de fra kommunal side fremsatte betragtninger. Fremlæggelsen af forslag til en modificeret udformning af de regler, som man principielt finder burde anvendes, mener man forsvarlig særligt ud fra hensynet til ikke at komplicere administrationen mere end absolut nødvendigt. Ganske vist er det -- som tidligere fremhævet -- ikke muligt at påvise principforskelle mellem typiske statslige og typiske kommunale ekspropriationer, men en gennemsnitsbe-

tragtning må dog nok føre til, at de kommunale kan karakteriseres som mindre og i hvert fald mere stedbundne end de statslige.

Af de muligheder, som ovenfor side 15 er skitseret for en simplificeret gennemførelse af reglerne i 1 64 på kommunalområdet, finder man tanken om indførelse af *en kommissionsbehandling som ankemulighed* i stedet for den nugældende ankemulighed til et ministerium (ved bivej sanlæg udenfor Frederiksberg kommune efter forudgående amtsrådsbehandling) for mest anbefalelsesværdig.

Vælges en sådan ordning, mener man meget langt at imødekomme det synspunkt, at kommunalrådene i kraft af deres mandat — folkevalget — nyder en særlig tillid og derfor samt i kraft af deres lokalkendskab har særlig mulighed for at nå en hensigtsmæssig og rimelig løsning med behørig hensyntagen til alle interesser. Den gennemførte kommunalreform har ganske vist medført, at de større enheder må antages at øge afstanden mellem den enkelte borger og det samlede råd og at skabe større modsætning mellem den enkelte og helheden. En ministers ansvar overfor folketinget og den lette adgang til at afæske ham en redegørelse i folketinget eller gennem folketingets ombudsmand må i sig selv anses for væsentlige og praktisk meget let anvendelige midler til underbyggelse af tilliden til statsadministrationen. Tilsvarende reaktionsmidler savnes i forhold til kommunalrådenes ekspropriationsbeslutninger, der er unddraget ombudsmandens prøvelse. Denne medlemsgruppe foreslår udfra disse betragtninger, at kommunalbestyrelsens ekspropriationsmyndighed bevares uden nogen som helst beskæring af det kommunale selvstyre, idet der alene bliver tale om en *efterprøvelse ved en særlig kommission* på begæring af en berørt ejer eller rettlighedshaver. Det forslag, som nedenfor fremsættes, går derfor alene ud på at flytte ankebehandlingen fra et ministerium til et af de almindelige faste administrative myndigheder principielt uafhængigt organ, men sammensat med kommunal medindflydelse. Denne medlemsgruppe finder det ikke muligt på tilfredsstillende måde at forklare, hvorfor et ministerium meget vel skulle kunne være besluttende som ankeinstans i kommunale ekspropriationssager, men ikke selv skulle kunne beslutte

ekspropriation til statsanlæg. Det vil være samme arter af interesser, som skal tilgodeses. Og i en række tilfælde vil det som ankeinstans fungerende ministerium have været inde i den sag, som nu forelægges som ankesag, på et tidligere stadium som projektgodkendende (f. eks. i forbindelse med tilskudsudydelse), plangodkendende eller måske blot som rådgivende. Heri ligger ingen kritik af ministeriernes hidtidige sagsbehandling. Der er således eksempel på, at man har ladet forskellige afdelinger indenfor samme ministerium behandle henholdsvis anlægsproblemerne og ekspropriationsankesagerne netop for at sikre, at alle problemer kom frem til grundig overvejelse. Men det kan ikke hindre, at det principielt må forekomme uheldigt, at en myndighed skal sættes til at afgøre et stridsspørgsmål, som den mere eller mindre tydeligt allerede har taget stilling til på et tidligere tidspunkt. Bortset fra den væsentlige betydning, som man må tillægge alle foran fremførte principielle betragtninger, må man lægge særdeles stor vægt på den praktisk afgørende forskel i formen for en almindelig ministeriel sagsbehandling og en kommissionsbehandling. Denne sidste indebærer en i faste former normeret direkte konfrontation af parterne og deres modstående synspunkter under en besigtigelse på stedet, medens en ministeriel behandling typisk baseres på en skriftlig procedure uden besigtigelse af den afgørende myndighed. Man er bekendt med, at besigtigelse i ekspropriationsankesager i en række tilfælde foretages af det ankebehandlende ministerium. Dette illustrerer imidlertid netop et praktisk behov for en anden sagsbehandling end den traditionelt ministerielle, og man må bestemt foretrække, at der fastsættes faste regler for sagsbehandlingen, fremfor en skønsmæssig vurdering af, hvorledes man bør gå frem fra sag til sag.

Denne medlemsgruppe stiller herefter *for-slag* om, at den nuværende ankebehandling for et ministerium af kommunale ekspropriationssager afløses af en kommissionsbehandling. For at understrege, at den primære ekspropriationsmyndighed forbliver ubeskåret hos de kommunale råd, og at der således for det særlige ekspropriationsorgan bliver tale om at udøve en væsentlig anden funktion end den, som udøves af en i henhold til reglerne i 1 64 nedsat ekspropriati-

onskommission. foreslår man ankemyndigheden benævnt *ekspropriationsankenævn*. I det nedenfor i afsnit 4 indeholdte lovudkast § 17 A foreslås et sådant nævn sammensat af 5 medlemmer ligesom en ekspropriationskommission efter reglerne i 1 64. Formanden skal i lighed med statens kommissarier, der er formænd for ekspropriationskommissionerne, være jurist. To medlemmer foreslås udpeget af regeringen (ministeren for offentlige arbejder), to medlemmer foreslås valgt af kommunale råd. Idet der i øvrigt henvises til den nærmere ordlyd af paragrafen, skal man bemærke, at man ved den foreslåede sammensætningsmåde mener at have sikret, at ankenævnene blandt deres medlemmer altid vil have repræsentanter for sagkundskab på det administrationsområde, som ekspropriationen skal tjene.

Sammenfattende kan denne medlemsgruppes forslag beskrives ved, at der ikke sker nogen som helst beskæring af den kommunale kompetence vedrørende ekspropriationer, uanset betænkelighederne ved at acceptere anlægsmyndighederne som ekspropriationsmyndighed i 1. instans. Det kommunale indslag forstærkes tværtimod ved, at kommunale repræsentanter får sæde i det særlige ankeorgan.

Man er opmærksom på, at gældende lovgiver om, at en kommunal ekspropriationsbeslutning kan indbringes til efterprøvelse for et ministerium, formelt muligvis indebærer en noget større annullationsbeføjelse end den, som vil tilkomme et ekspropriationsankenævn efter forslaget. Nævnets videstgående myndighed i henseende til reaktion mod en kommunal ekspropriationsbeslutning vil gå ud på, at den enkelte, af vedkommende ekspropriat indbragte ekspropriationsbeslutning ophæves. Hvad konsekvenserne heraf er i henseende til omarbejdelse af projekt m. v., behøver nævnet ikke at give anvisning på, om end en sådan som altovervejende hovedregel i de — sikkert få — tilfælde, hvor en annullation kommer på tale, vil fremgå af den begrundelse, som nævnet giver for annullationen. Sådanne anvisninger vil, såfremt vedkommende konkrete ekspropriationsbeslutning nægtes fremme, imidlertid ikke efter forslaget være bindende for anlægsmyndigheden (kommunen), som altså frit kan forsøge andre muligheder til det planlagte anlægs realisation.

Heraf afledte nye ekspropriationsindgreb kan naturligvis gøres til genstand for sædvanlig efterprøvelse. På dette punkt er det muligt, at et ministerium efter nugældende ankerregler kan have en noget større myndighed i henseende til at give bindende direktiver for hele projektets udformning. En muligt bestående formel forskel mellem de to prøvelsessystemer har næppe praktisk betydning. I forbindelse hermed kan bemærkes, at et ankebehandlende ministerium muligvis også har beføjelse til at kassere ekspropriationsbeslutningen for hele anlæget, selv om kun en enkelt lodsejer har indbragt sagen, for så vidt den vedkommer ham. Nævnets beføjelser i så henseende er i lovudkastet nøje fastlagt og ikke fuldt så vidtgående. Nævnet må efter udkastet enten nægte den konkrete ekspropriationsbeslutnings fremme eller selv bestemme, hvorledes projektet kan realiseres og på dette grundlag fastlægge ekspropriationsindgrebet. En sådan mulig forskel ses imidlertid heller ikke at have nogen praktisk betydning.

To medlemmer (Frandsen og Kjems) udtaler, at de af mindretallet, henholdsvis flertallet fremsatte betragtninger hver for sig har en sådan vægt, at begge alternativer efter disse medlemmers opfattelse anviser en forsvarlig og rimelig løsning på det drøftede spørgsmål.

V. Erstatningsfastsættelsen.

Efter reglerne i 1 64 (§§ 17 og 19) er det ekspropriationskommissionen, som fastsætter erstatninger, og en taksationskommission kan efterprøve disse.

Efter vejbestyrelsesloven (§§ 27-30) er det en taksationskommission, som i mangel af mindelig overenskomst fastsætter erstatninger, og en overtaksationskommission kan efterprøve disse. Disse myndigheder er også taksationsmyndigheder ved ekspropriationer efter byggeloven (§ 58) og dermed også ved ekspropriationer efter folkeskoleloven (§ 61).

Reglerne om fremgangsmåden ved erstatningsfastsættelsen er så ensartede, at der ikke knytter sig principielle problemer til en samordning af reglerne på dette punkt.

En forskel eksisterer dog med hensyn til det kvalifikationskrav, som stilles til kommissionsformændene. Vejbestyrelsesloven bestemmer, at en taksationskommissions for-

mand skal være dommer eller dommerfuldmægtig (§ 27, stk. 2), og at en overtaksationskommissions formand skal opfylde betingelserne for at være landsdommer (§ 28, stk. 3), medens i 64 alene kræver, at en taksationskommissions formand skal være jurist (§ 7, stk. 2). Spørgsmålet er behandlet i 1. betænkning side 31-32. hvor et mindretal direkte frarådede at anvende tjenstgørende dommere som formænd, medens et andet mindretal stillede forslag om, at kun dommere skulle kunne være formænd i taksationskommissioner. Efter en grundig drøftelse af spørgsmålet i folketinget (Folketingstidende 1963-64, sp. 2555, 5249, 5257, 5260, 5264, 5269 og tillæg B, sp. 897) blev resultatet som nævnt, at i 64 alene stiller krav om, at formanden skal være jurist.

Et flertal (Abitz, Bang, Boas, Frandsen. Honoré, K jerns, Mouritsen, Svend Nielsen, Pontoppidan og Tolstrup) finder ikke grund til at ændre de krav, der nu stilles til formændene for taksationskommissionerne og overtaksationskommissionerne efter vejbestyr else slo ven. Disse kommissioner anvendes også ved ekspropriationer efter bygge-loven og dermed ved størstedelen af alle kommunale ekspropriationer. De synspunkter, der ligger bag reglerne i vejbestyrelses-loven, har også fundet udtryk i den senest vedtagne lov om disse spørgsmål, lov nr. 315 af 18. juni 1969 om by- og landzoner §§ 14 og 15, hvori det kræves, at formændene for taksations- og overtaksationskommissionerne skal være dommer.

Når formuleringen med hensyn til formandsskabet i overtaksationskommissionerne er anderledes end med hensyn til taksationskommissionerne, har det været for som hidtil at åbne mulighed for i overinstansen at besætte nogle af posterne med personer, der uden at være dommer har særlig erfaring i erstatningsspørgsmål på dette område, og som på den anden side i deres embedsførelse nyder en tilsvarende uafhængighed som dommere. Under den nuværende lov er landsdommere formænd for de 5 af de 7 overtaksationskommissioner og de to kommissarier for de to af kommissionerne.

Et mindretal (formanden, Bang Christensen, Thorning Christensen, von Eyben, Georg Jensen og Rud Nielsen) er af den opfattelse, at kvalifikationskravet bør være

det samme for formænd i lovudkastets taksations- og overtaksationskommissioner som for formænd i de i henhold til i 64 nedsatte taksationskommissioner, og foreslår således, at det bestemmes, at formænd i lovudkastets taksations- og overtaksationskommissioner skal være jurist.

Disse kommissioner skal udøve en virksomhed af samme art, som den i 64's taksationskommissioner udøver, og det er ikke muligt at give en begrundelse for at stille forskellige kvalifikationskrav i de to tilfælde. Som nævnt fik spørgsmålet under folketingsbehandlingen af i 64 en meget grundig behandling, og som resultat af denne blev det i loven bestemt, at formændene i taksationskommissionerne skulle være jurist. Hermed må drøftelserne om spørgsmålet efter mindretallets mening være bragt til afslutning. Man henviser i øvrigt til den som bilag 5 til nærværende betænkning optrykte besvarelse fra ministeren for offentlige arbejder af vedkommende folketingsudvalgs spørgsmål med tilknytning til det her drøftede spørgsmål.

Mindretallet tillægger det i denne forbindelse ikke betydning, at loven om by- og landzoner stiller det kvalifikationskrav, at formændene i de i nævnte lov omhandlede taksations- og overtaksationskommissioner skal være dommer. Kvalifikationskravet ses ikke i folketinget at have været genstand for en tilsvarende grundig behandling, som tilfældet var forud for vedtagelsen af i 64, og en begrundelse for at ændre kvalifikationskravet i i 64 ses ikke givet i bemærkningerne til forslag til lov om by- og landzoner.

Den af flertallet angivne begrundelse for, at formandsskabet i overtaksationskommissionerne kan besættes med andre end dommere kan mindretallet fuldt ud tiltræde. Der bør være adgang til at besætte disse poster med personer, der uden at være dommer har særlig erfaring i erstatningsspørgsmål på dette område, og som i deres embedsførelse nyder en tilsvarende uafhængighed som dommere. Denne betragtning må efter mindretallets opfattelse imidlertid ligefuldt gælde i 1. som i 2. instans. Mindretallet går ud fra, at man i praksis — ligesom tilfældet er ved overtaksationskommissionerne - på grundlag af mindretallets forslag i det overvejende antal tilfælde beskikker dommere til disse poster.

VI. Formon for gennemførelse af et lovforslag om kommunale ekspropriationer.

Kommissionen har overvejet, hvorledes en revision af de kommunale ekspropriationsregler lovteknisk bedst lader sig gennemføre.

De mest udbyggede regler om kommunale ekspropriationer indeholdes i vejbestyrelsesloven, og man kunne derfor tænke sig, at man reviderede denne lovs regler og i andre love nøjedes med henvisninger hertil.

Man er imidlertid i kommissionen enig om, at det rigtigste er, at der gennemføres en selvstændig lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer. Man når herved en parallellisering med systemet på statsområdet, og der er andre praktiske fordele forbundet med denne løsning.

Som det fremgår af det under IV anførte, er der i kommissionen navnlig meningsforskel om, hvorvidt et særligt ekspropriationsankenævnt bør deltage i behandlingen af kommunale ekspropriationer. Man har derfor fundet det praktisk og mest illustrerende at fremkomme med ét lovudkast, hvori de alternativer, som den angivne meningsforskel fører til, begge er indbygget. Et sådant udkast indeholdes i det efterfølgende 4. afsnit. Hvor større redaktionelle forskelle forekommer, er de berørte paragraffer formuleret alternativt således, at alternativ A indeholder reglen, hvis et ekspropriationsankenævnt skal være ankeorgan, medens alternativ B indeholder reglen, hvis et ministerium, eventuelt amtsråd skal være ankeorgan. Er der kun tale om enkelte ord, der skal indføres eller udelades, alt efter hvilket alternativ der vælges, er forskellen markeret ved et (A) eller (B) i en i øvrigt fælles paragraftekst.

Man har overvejet måden, hvorpå en sådan ny lovs regler bedst og lettest sættes i kraft. Her er der grund til at minde om den i de til afsnittet hørende indledende bemærkninger (side 8) påpegede forskel mellem på den ene side bestemmelser, som di-

rette tilsigter at tjene realisation af et eller andet bestemt anlæg, og på den anden side bestemmelser, som skal anvendes til på længere sigt at gennemføre en bestemt plan eller visse hensyns opnåelse ved en almindelig udnyttelse af et givet område — planlovgivningen. Der findes imidlertid love navnlig indenfor boligministeriets område, der har bestemmelser af begge kategorier, og en detaljeret undersøgelse og fastlæggelse af, hvornår den principielle ekspropriationsprocedure kun vanskeligt eller muligvis kun med mindre heldige virkninger lader sig anvende inden for planlovgivningen, kan derfor indebære revision af en lov, der går betydeligt ud over ekspropriationsbestemmelserne. Dette har nærværende kommission ikke anset for sin opgave, hvorfor man foreslår en successiv ikrafttrædelse af loven.

Man foreslår dette praktiseret således, at man gennemfører en lov om kommunale ekspropriationer, som så efter en vurdering indenfor det enkelte ministerium — ved særlige lovforslag — kan foreslås bragt i anvendelse indenfor en given lovs ekspropriationsfelt (f. eks. byggelovens, folkeskolens, Københavns byggelovs). Dette er i lovudkastet tilkendegivet i § 1 ved tilføjjelsen om, at lovens regler kun gælder, med mindre andet er bestemt i anden lov.

Dog har man anset det for rigtigt at angive et klart eksempel på den således foreslåede fremgangsmåde, og derfor har man i 5. afsnit formuleret et udkast til ændringer i vejbestyrelsesloven således, at et ændringsforslag til denne lov kan fremsættes samtidig med et lovforslag om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer. Man har herved henset **til**, at vejbestyrelsesloven dækker et stort ekspropriationsområde, og at ekspropriationsreglerne i denne lov forholdsvist let lader sig udskille. Den nye procedurelov vil da være sat i kraft for et betydeligt område, og netop for det område, hvor forskellen mellem reglerne i 1 64 og de nugældende på området, er mest iøjnefaldende.

Udkast til forslag til lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.

I. Lovens område.

§ 1. Medmindre andet er bestemt i anden lov, finder denne lovs regler anvendelse ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, når der i lovgivningen er givet en kommunalbestyrelse bemyndigelse til ekspropriation.

II. Ekspropriationens omfang.

§ 2. Medmindre andet fremgår af den lov, der hjemler ekspropriation, kan der ved ekspropriationen

- a) erhverves ejendomsret til arealer, bygninger og indretninger, der er fast knyttet til arealer eller bygninger, samt tilbehør hertil,
- b) endeligt eller midlertidigt pålægges indskrænkninger i ejernes rådighed eller erhverves ret til at udøve en særlig råden over faste ejendomme,
- c) endeligt eller midlertidigt ske erhvervelse eller ophævelse af eller foretages begrænsninger i brugsrettigheder, servitutrettigheder samt andre rettigheder over faste ejendomme.

§ 3. Ved ekspropriation til erhvervelse af ejendomsret bortfalder alle rettigheder til eller over det eksproprierede, medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes.

Stk. 2. I de i § 2 b) nævnte tilfælde skal de ved ekspropriation over en fast ejendom stiftede rettigheder respekteres af indehavere af alle andre rettigheder over ejendommen, medmindre andet i det enkelte tilfælde bestemmes.

§ 4. Når en kommunalbestyrelse ifølge lov har hjemmel til at foretage ekspropriation, kan kommunalbestyrelsen på fremmed grund lade foretage nødvendige forberede

dende opmålinger, nivellementer og andre tekniske forarbejder og undersøgelser.

Stk. 2. Om foretagelse af de i stk. 1 nævnte forarbejder og undersøgelser skal der mindst 14 dage forinden gives de pågældende ejere og brugere særskilt meddelelse eller, hvis dette ikke er muligt, ske bekendtgørelse i et eller flere på egnen udkommende dagblade.

Stk. 3. De ved arbejderne forvoldte skader skal erstattes. I mangel af mindelig overenskomst om erstatningens størrelse fastsættes denne efter reglerne i §§ 10-13, eventuelt i forbindelse med den efterfølgende ekspropriationssag, hvis erstatning ikke er fastsat forinden.

Stk. 4. Den, der forsætligt borttager, forvasker eller beskadiger afmærkninger, som foretages i forbindelse med forarbejderne, straffes med bøde, medmindre strengere straf er forskyldt efter borgerlig straffelov.

III. Ekspropriationsbeslutningen.

§ 5. Når en kommunalbestyrelse vil iværksætte ekspropriation, træffer den foranstaltning til afholdelse af en *åstedforretning*.

Stk. 2. Til brug under åstedforretningen foranlediger kommunalbestyrelsen udfærdiget en plan vedrørende ekspropriationens gennemførelse med fortegnelse over alle grundejere og brugere, der vil blive berørt af de for anlæggets gennemførelse nødvendige ekspropriationer, og med oplysning om den omtrentlige størrelse af de berørte arealer og en kort angivelse af de ændringer i de bestående forhold, anlægget i øvrigt vil medføre for ejendommene (*arealfortegnelse med ekspropriationsplan*).

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen skal med mindst 14 dages varsel bekendtgøre tid og

sted for afholdelse af åstedsforsretningen i et eller flere på egnen udkommende dagblade. Bekendtgørelsen tjener til underretning for enhver, der som ejer, bruger, panthaver eller i en hvilken som helst anden egenskab har en retlig interesse til varetage i anledning af ekspropriationen. Arealfortegnelse med ekspropriationsplan for det påtænkte anlæg skal i mindst 14 dage før åstedsforsretningens afholdelse ligge til eftersyn på det stedlige kommunekontor eller et andet for offentligheden tilgængeligt sted, og bekendtgørelsen skal indeholde oplysning herom.

Stk. 4. Til åstedsforsretningen indvarsles kommunalbestyrelsen med mindst 14 dages varsel ejere og brugere ifølge arealfortegnelsen ved anbefalet brev, for så vidt fornødne oplysninger om adresser m. v. kan fremskaffes. Også andre, der ifølge de foreliggende oplysninger skønnes at have retlig interesse i sagens afgørelse, skal indvarsles efter denne regel, hvis det må antages at være af betydning for varetagelsen af deres interesser. Indvarslingen skal indeholde oplysning om, hvor ekspropriationsplan er fremlagt, og om indholdet af bestemmelsen i § 6, stk. 3. Et eksemplar af arealfortegnelsen skal medfølge.

§ 6. I åstedsforsretningen skal mindst et af kommunalbestyrelsens medlemmer deltage, og et kommunalbestyrelsesmedlem leder forsretningen. Under denne føres protokol.

Stk. 2. Under åstedsforsretningen skal det over for hver enkelt fremmødt påvises, hvorledes anlægget vil berøre hans ejendom eller rettighed, hvorledes adgangsforholdene kan ordnes, og hvilken ordning der kan træffes med hensyn til afskårne arealer, der så vidt muligt bør søges mageskiftet. Aftaler herom afsluttes under forbehold af kommunalbestyrelsens senere tiltræden.

Stk. 3. Interesserede myndigheder, ejere og brugere af og servitutberettigede med hensyn til ejendomme, der direkte eller indirekte berøres af ekspropriationen, har adgang til under åstedsforsretningen og inden for en frist af 3 uger efter denne at fremkomme med bemærkninger til projektet og fremsætte forslag om dettes ændring.

§ 7. På grundlag af de foreliggende forslag og bemærkninger træffer kommunalbe-

styrelsen *beslutning* om, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes ekspropriationen skal gennemføres.

Stk. 2. Meddelelse om ekspropriationsbeslutningen med angivelse af dennes indhold og med stadfæstelse af eventuelt under åstedsforsretningen truffene frivillige aftaler tilsendes ved anbefalet brev ejere, brugere, andre erstatningsberettigede samt andre retligt interesserede, der har givet møde under åstedsforsretningen. Meddelelsen skal indeholde oplysning om adgangen til at indbringe ekspropriationsbeslutningen til efterprøvelse

- A) for et ekspropriation sankenævn og om fristen herfor, jfr. § 8.
- B) for klageinstansen og om fristen herfor, jfr. § 8, samt oplysning om, hvorledes erstatningsspørgsmålet vil blive behandlet,

§ 8A. Beslutning om ekspropriation i henhold til § 7 kan senest 6 uger efter, at meddelelse om ekspropriationsbeslutningen er tilsendt den pågældende, ved meddelelse til ministeren for offentlige arbejder indbringes til *efterprøvelse for et ekspropriationsankenævn*, jfr. § 17. Når der er særlig grund dertil, kan ministeren for offentlige arbejder dog tillade, at en sag indbringes for et nævn, uanset at begæring er fremkommet efter den nævnte frist.

Stk. 2. Nævnet afholder *en besigtigelse og et forhandlingsmøde*, hvortil parterne indvarsles skriftligt med mindst 14 dages varsel. Antages afgørelsen i sagen at kunne få betydning for andre interesserede, skal disse indvarsles på tilsvarende måde. De fremmødte gøres bekendt med de for kommissionen om sagen foreliggende oplysninger, herunder sagkyndiges erklæringer, jfr. § 22.

Stk. 3. Såfremt nævnet ikke når frem til en ordning, som parterne erklærer sig tilfredse med, afsiger nævnet en af grunde ledsaget kendelse, hvori det skal tage stilling til, om den indankede beslutning bør gennemføres under hensyn til de af parterne påberåbte omstændigheder. Nævnet kan betinge projektets godkendelse af, at der foretages sådanne mindre væsentlige ændringer og tilføjelser, som en hensigtsmæssig afgørelse tilsiger. Nævnet skal ved sagens afgørelse påse, at anlægget ikke bringer

unødvendig eller urimelig forstyrrelse i bestående forhold, og at ekspropriationsindgreb ikke foretages i videre omfang, end anlægget nødvendiggør, idet nævnet herved tager hensyn **til**, at ekspropriationsanlægget skal gennemføres på en hensigtsmæssig og økonomisk forsvarlig måde. Nævnet kan af parterne forlange sådanne oplysninger, som må anses nødvendige for at bedømme disse forhold.

Stk. 4. Udskrift af kendelsen tilsendes parterne og andre under sagen indkaldte ved anbefalet brev.

§ 8B. Beslutning om ekspropriation i henhold til § 7 kan senest 6 uger efter, at meddelelse om ekspropriationsbeslutningen er tilsendt den pågældende, *kræves indbragt for den myndighed*, som i den lov, der hjemler ekspropriationen, er angivet som klageinstans. Når der er særlig grund dertil, kan klageinstansen dog tillade, at en sag indbringes til efterprøvelse, uanset at begæring er fremkommet efter udløbet af den nævnte frist.

Stk. 2. Anmodning om indbringelse for klageinstansen sendes til den eksproprierende kommunalbestyrelse, der snarest videresender klagen **til** klageinstansen med sin udtalelse og de hos kommunalbestyrelsen beroende oplysninger om ekspropriationen.

Stk. 3. Samtidig med klagens videresendelse til klageinstansen sender kommunalbestyrelsen ved anbefalet brev klageren en afskrift af sin udtalelse tillige med oplysning om, hvilke bilag kommunalbestyrelsen har medsendt klagen, og om klagerens rettigheder i henhold til bestemmelserne i stk. 4 og stk. 6.

Stk. 4. Inden 3 uger fra klageinstansens modtagelse af kommunalbestyrelsens udtalelse har klageren adgang til over for klageinstansen at fremsætte de bemærkninger, som han måtte finde anledning til.

Stk. 5. Såfremt sagen antages at have betydning for andre myndigheder, hvis administrationsområde ekspropriationen berører, skal disse have underretning om klagen og adgang til at udtale sig.

Stk. 6. Såfremt der fremsættes begæring herom, skal der af klagemyndigheden iværksættes en besigtigelse af de eksproprierede arealer, hvortil såvel klageren som

kommunalbestyrelsen og andre interesserede skal tilkaldes.

§ 9A. Ingen bestemmelse.

§ 9B. Afgørelser, der er truffet af et amtsråd som klageinstans, kan af hver af parterne kræves indbragt for vedkommende ministerium til efterprøvelse, såfremt den lov, der hjemler ekspropriationen, giver mulighed for sådan efterprøvelse af andre beslutninger end vedrørende ekspropriation, truffet af et amtsråd som klageinstans.

Stk. 2. Begæring herom skal fremsættes over for amtsrådet inden 6 uger efter, at meddelelse om amtsrådets afgørelse er tilsendt parterne.

Stk. 3. I øvrigt finder reglerne i § 8 anvendelse med fornødne lempelser, når et amtsråds afgørelse i henhold til stk. 1 begæres indbragt for ministeriet.

IV. Erstatningens fastsættelse.

§ 10. Såfremt parterne ikke senest 8 uger efter den i § 7 omhandlede beslutning om ekspropriation, eller hvis denne er begæret efterprøvet, 4 uger efter ekspropriationsankenævnets (A) klageinstansens (B) afgørelse har truffet aftale om *erstatningsspor g smålet*, påhviler det kommunalbestyrelsen at indbringe spørgsmålet for vedkommende *taksationskommission*, jfr. § 18, til afgørelse.

§ 11. Til taksationsforretningen indvarsles parterne ved anbefalet brev med mindst 14 dages varsel.

Stk. 2. Efter at kommissionen har gjort de fremmødte bekendt med de for kommissionen om sagen foreliggende oplysninger, herunder sagkyndiges erklæringer, jfr. § 22, har parterne adgang til over for kommissionen at redegøre for de synspunkter, der efter deres formening bør have indflydelse på erstatningens fastsættelse. Medmindre forlig opnås, afsiger kommissionen kendelse.

Stk. 3. Kendelsen skal være ledsaget af grunde og særligt angive kommissionens stilling til de af parterne påberåbte omstændigheder. I kendelsen angives det afstædedes værdi i handel og vandel eller ved pålæggelse af rådighedsindskrækninger den for-

ringelse, der herved sker af denne værdi. Såfremt der påføres ejeren eller andre berettigede andet økonomisk tab, angives erstatningen herfor som en særlig post, så vidt muligt med oplysning om, hvorledes den er beregnet.

Stk. 4. Udskrift af kendelsen tilsendes parterne ved anbefalet brev. Det skal indeholde oplysning om adgangen **til** at indbringe erstatningsspørgsmålet for vedkommende overtaksationskommission og om fristen herfor, jfr. § 12.

§ 12. Kendelse, hvorved erstatning gives eller nægtes, og spørgsmål, omfattet af § 14, kan indbringes **til** efterprøvelse for vedkommende *overtaksationskommission*, jfr. § 19. Afsiges kendelsen i et møde, kan indbringelse ske ved erklæring til protokollen. I øvrigt må skriftlig begæring herom være taksationskommissionens formand i hænde senest 4 uger efter, at udskrift af kendelsen er tilsendt den pågældende. Når der er særlig grund dertil, kan ministeren for offentlige arbejder dog tillade, at en sag indbringes for overtaksationskommissionen, uanset at begæring er fremkommet efter udløbet af den nævnte frist.

Stk. 2. Overtaksationskommissionen kan uanset de for denne nedlagte påstande tage stilling til ethvert spørgsmål om erstatningen under forudsætning af, at parterne har haft lejlighed til at fremkomme med deres bemærkninger dertil.

Stk. 3. Bestemmelserne i § 11, stk. 1-3, finder anvendelse med fornødne lempelser for overtaksationskommissionens sagsbehandling. Udskrift af kendelsen tilsendes parterne.

§ 13. Udskrift af forlig, indgået for og kendelser, afsagt af en taksations- eller overtaksationskommission tilsendes enhver, der har retlig interesse deri og fremsætter begæring derom.

§ 14. Medfører afståelse af en del af en fast ejendom, at den tilbageblivende del af ejendommen efter vedkommende taksationskommissions eller overtaksationskommissions skønbliver så lille eller således beskaffen, at den ikke hensigtsmæssigt kan bevares som selvstændig ejendom eller udnyttes på rimelig måde, kan ejeren fordrer, at hele ejendommen overtages af kommunen.

Stk. 2. Hvis erstatningen for ejendommens værdiforringelse efter vedkommende taksationskommissions eller overtaksationskommissions skøn må antages at komme til at stå i åbenbart misforhold til restejendommens værdi, kan kommunalbestyrelsen fordrer hele ejendommen afstået.

Stk. 3. Bestemmelserne i stk. 1 og 2 finder med de fornødne lempelser anvendelse, når en del af en ejendom bliver afskåret, og når der foretages ekspropriation i de i § 2b) og c), omhandlede tilfælde.

§ 15. En erstatningsfastsættelse kan, **når** ganske særlige omstændigheder tilsiger det, ske på vilkår, der nærmere angives i kendelsen, eller udsættes, dog ikke længere end **til** anlæggets fuldførelse. Erstatning for arealafståelse skal altid fastsættes straks, såfremt ejeren begærer det.

§ 16. Rejses der krav om erstatning i anledning af et ekspropriationsanlæg af nogen, der ikke er omfattet af ekspropriationen, kan spørgsmålet efter den pågældendes begæring påkendes af vedkommende taksationskommission, hvis den anser sagen for egnet til behandling for kommissionen. Optages sagen til realitetsbehandling, finder bestemmelserne i §§ 11-15 anvendelse med fornødne lempelser.

V. Nævns og kommissioners sammensætning og virke.

§ 17A. Ministeren for offentlige arbejder nedsætter et antal *ekspropriationsankenævn* til i overensstemmelse med § 8 at efterprøve ekspropriationsbeslutninger.

Stk. 2. Et ekspropriationsankenævn består af en af Kongen udnævnt formand, der skal have juridisk embedseksamen, og 4 andre medlemmer.

Stk. 3. Til at fungere som medlemmer udpeger

- ministeren for offentlige arbejder for en 6-årig periode efter samråd med vedkommende fagministerier et efter behov afpasset antal personer med sagkundskab på de administrationsområder, inden for hvilke ekspropriationssager efter denne lov kan forekomme,
- hvert amtsråd samt Københavns og Frederiksbergs kommunalbestyrelser for deres funktionstid hver 1 person.

Stk. 4. Formanden udtager for den enkelte sag 2 medlemmer fra hver af de i stk. 3 under a) og b) nævnte persongrupper. En person fra den under b) nævnte gruppe kan ikke udtages, når den kommune, hvis kommunalbestyrelse har udpeget den pågældende, er interesseret i anlægget eller i den bestemte, til behandling foreliggende sag, eller hvis dette er tilfældet for en kommune, der er under tilsyn af et tilsynsråd, til hvilket det udpegede amtsråd vælger medlemmer.

§ 17B. Ingen bestemmelse.

§ 18. Til afgørelse af erstatningsspørgsmål, jfr. § 10, nedsætter ministeren for offentlige arbejder en eller om fornødent flere *taksationskommissioner* for hver amtsråds-kreds samt en taksationskommission for København og Frederiksberg kommuners område.

Stk. 2. En taksationskommission består af en af ministeren for offentlige arbejder udnævnt formand.

enten, der skal være underrettsdommer eller dommerfuldmægtig, ¹⁾

eller, der skal have juridisk embedseksamen, ¹⁾ samt 2 andre medlemmer, der af formanden udtages for den enkelte sag blandt de for amtsråds-kredsen henholdsvis København og Frederiksberg kommuner dertil udpegede personer. I hver amtsråds-kreds udpeger amtmanden for en 6-årig periode 24 personer, og for København og Frederiksberg kommuner udpeger overpræsidenten i København for en 6-årig periode 12 personer.

§ 19. Ministeren for offentlige arbejder nedsætter en eller flere *overtaksationskommissioner* til i overensstemmelse med § 12 at efterprøve de af taksationskommissioner truffne afgørelser, herunder afgørelser i sager, som en taksationskommission har realitetsbehandlet i medfør af § 16. Ministeren fastsætter overtaksationskommissionernes forretningsområde.

Stk. 2. En overtaksationskommission består af en af ministeren for offentlige arbejder udnævnt formand,

enten, der skal opfylde betingelserne for at være landsdommer, ¹⁾

eller, der skal have juridisk embedseksamen. ¹⁾ samt 4 andre medlemmer.

Stk. 3. Til at fungere som medlemmer udpeger

a) ministeren for offentlige arbejder for en 6-årig periode et efter behov afpasset antal personer,

b) hver amtmand samt overpræsidenten i København for en 6-årig periode hver 1 person.

Stk. 4. Formanden udtager for den enkelte sag 2 medlemmer fra hver af de i stk. 3 under a) og b) nævnte persongrupper.

§ 20. Et ekspropriationsankenævn (A), en taksationskommission eller en overtaksationskommission skal for at være beslutningsdygtig være fuldtallig. En sag kan dog behandles af formanden og 3 andre medlemmer, for taksationskommissioners vedkommende 1 andet medlem, hvis det sidste medlem efter at være udpeget til deltagelse i den pågældende sags behandling bliver forhindret i at deltage. Står stemmerne lige ved en afstemning, er formandens stemme afgørende.

§ 21. Til bistand for ekspropriationsankenævn (A), taksations- og overtaksationskommissioner kan nævnet (A) henholdsvis kommissionen antage en *landinspektør*.

§ 22. Et ekspropriationsankenævn (A), en taksationskommission eller en overtaksationskommission kan tilkalde særlig *sagkyndige* til at afgive vejledende udtalelser.

§ 23. Ingen kan som medlem, landinspektør eller sagkyndig, jfr. § 22, deltage i behandlingen af et spørgsmål for et ekspropriationsankenævn (A), en taksationskommission eller en overtaksationskommission, når.

1) vedkommende er interesseret i udfaldet eller er repræsentant for en i udfaldet interesseret,

2) vedkommende er beslægtet eller besvogret i op- eller nedstigende linje eller i sidelinje så nær som søskendebørn med en af de i nr. 1) nævnte personer eller er sådanne personers ægtefælle, værge, adoptiv- eller plejefader eller -moder, adoptiv- eller plejebarn,

3) vedkommende er medlem af den kommunalbestyrelse, der har truffet beslutning om ekspropriation,

) Se heroin foran side 23.

4) der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes fuldstændige upartiskhed.

Stk. 2. Ingen må deltage som medlem eller i henhold til § 22 tilkaldes som sagkyndig i en sag for en overtaksationskommission, når han har medvirket ved spørgsmålets behandling for vedkommende taksationskommission.

Stk. 5. Den, for hvis vedkommende nogen af de i stk. 1, nr. 1 eller 2, nævnte inhabilitetsgrunde foreligger, skal snarest muligt give nævnets (A), henholdsvis kommissionens formand meddelelse herom.

Stk. 4. Spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger inhabilitetsgrunde, bør så vidt muligt rejses inden forhandlingernes begyndelse. Hvis de er rejst af en af parterne, kan de ikke afgøres, uden at begge parter har haft adgang til at udtale sig derom.

§ 24. Vedkommende nævn (A) eller kommission kan pålægge den eksproprierende kommune at udrede en passende godtgørelse til den, der til varetagelse af sine interesser overfor kommunalbestyrelsen har afholdt nødvendige udgifter til sagkyndig bistand, herunder til advokat, revisor m. v.

§ 25. Ved de i nærværende afsnit V omhandlede nævn (A) og kommissioner skal der føres forhandlingsprotokol.

Stk. 2. Ministeren for offentlige arbejder fastsætter regler for vederlag til formænd, andre nævns-(A) og kommissionsmedlemmer og sekretærer for nævn (A) og kommissioner. Vederlag til formænd og sekretærer kan fastsættes i form af forud bestemte, faste honorarer.

Stk. 3. Udgifter ved nævnens (A) og kommissionernes virke, der ikke naturligt henføres til den enkelte sag, afholdes af amtskommunerne samt af Københavns og Frederiksberg kommuner efter nærmere af ministeren for offentlige arbejder fastsatte regler. Andre udgifter ved kommissionernes virke afholdes af den kommune, som udfører vedkommende anlæg.

VI. Erstatningens udbetaling.

§ 26. Erstatningsbeløbene *forrentes* fra datoen for den i § 7 omhandlede beslutning

om ekspropriation, dog at et andet begyndelsestidtpunkt under særlige omstændigheder kan fastsættes i kendelse eller forlig. Forrentningen sker indtil den dag, beløbene udbetales, med en årlig rente, der udgør 1 pct. mere end den af Danmarks Nationalbank fastsatte, på ekspropriationstidspunktet gældende diskonto.

§ 27. Kommunalbestyrelsen skal udbetale fastsatte erstatninger uden unødigt ophold. Panthavere og indehavere af andre sikkerhedsrettigheder, hvis ret er tinglyst, før ekspropriationen er tinglyst, kan i prioritetsorden kræve erstatningen udbetalt til sig. Kommunalbestyrelsen skal inden udbetaling skaffe oplyst, hvorvidt sådant krav fremsættes af rettighedshavere, hvis adresser kan oplyses af tinglysningsdommeren. Beløb, der måtte tilkomme en tinglyst pant-haver, hvis adresse ikke har kunnet oplyses, kan ikke udbetales uden hans samtykke.

VII. Forskellige bestemmelser.

§ 28. Søgsmål om ekspropriation efter denne lov behandles i første instans ved landsret. Sagen anlægges ved den ret, under hvilken vedkommende ejendom er beliggende.

Stk. 2. Afgørelser, der kan efterprøves ifølge reglerne i § 8, § 9(B) og § 12, kan ikke indbringes for domstolene, forinden den i de respektive bestemmelser angivne prøvelsesmulighed er udnyttet.

§ 29. Ministeren for offentlige arbejder kan fastsætte nærmere regler om forretningsgangen for ekspropriationssagers behandling.

Stk. 2. Landbrugsministeren, henholdsvis justitsministeren kan fastsætte nærmere regler om fremgangsmåden ved matrikulære, henholdsvis tinglysningsmæssige berigtigelser, der foranlediges af de af denne lov omfattede ekspropriationer.

§ 30. Dokumenter, udskrifter og attester m. v., der udfærdiges i forbindelse med ekspropriationer efter denne lov, fritages for stempel- og tinglysningsafgifter til det offentlige.

VIII. Ikrafttræden m. v.

§ 31. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Bemærkninger til lovforslaget.

Til § 1.

Lovforslaget tilsigter at gennemføre en successiv indførelse af regler for fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer, der nærmer sig dem, som er gennemført for statens og koncessionerede selskabers ekspropriationer ved lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom. Lovforslagets regler forudsættes først bragt i anvendelse på de enkelte i betragtning kommende sagsområder efter en konkret vurdering af deres anvendelighed på det enkelte område og efter en revision af hver enkelt gældende lov, som giver en kommunalbestyrelse bemyndigelse til ekspropriation.

Til § 2.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 2.

Til § 3.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 25.

Til § 4.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 3.

Til afsnit III.

Loven beskærer ikke den adgang, en kommune har til at slutte frivillig aftale om afståelse af fast ejendom til gennemførelse af et anlæg, som der i påkommende tilfælde kan eksproprieres til. Omvendt regulerer loven ikke sådanne frivillige aftaler, hverken med hensyn til form eller indhold. Loven gælder alene i de tilfælde, hvor en kommune ønsker at gøre brug af en i lovgivningen indeholdt ekspropriationsbemyndigelse.

Det følger endvidere heraf, at loven ikke regulerer formen for kommunalbestyrelses beslutninger om, at et givet anlæg skal udføres, men lovens system kommer først til anvendelse, når en kommunalbestyrelse beslutter sig til, at et givet anlæg skal realiseres under anvendelse af den bestående ekspropriationsadgang.

Til § 5.

I henhold til vejbestyrelseslovens § 25, stk. 1, skal der afholdes en åstedsforretning, forinden en af en kommunalbestyrelse truffen ekspropriationsbeslutning er bindende. Da ekspropriaterne må antages at få en væsentlig bedre mulighed for at varetage deres interesser og finde forståelse for deres synspunkter, hvis åstedsforretningen afholdes forud for ekspropriationsbeslutningen, foreslås åstedsforretningen tidsmæssigt flyttet i overensstemmelse hermed. Herved vil reglerne på kommunalområdet endvi-

dere nærme sig de i 1 64 indeholdte. Ved formuleringen af lovforslagets § 5 har man taget udgangspunkt i §§ 12-15 i 1 64. En direkte overførsel af denne lovs regler er imidlertid ikke sket, idet man har anset det for forsvarligt at lade ekspropriationskompetencen forblive hos kommunalrådene uden anvendelse af en mellemkommende instans, således som tilfældet er efter 1 64. Ifølge denne lovs regler træffer en af anlægsmyndigheden uafhængig ekspropriationskommission beslutning om et anlægs nærmere udførelse og om det enkelte ekspropriationsindgreb, ligesom denne lov forudsætter, at der normalt afholdes dels en besigtigelsesforretning, dels en senere ekspropriationsforretning på grundlag af en efter besigtigelsen indhentet ekspropriationsbemyndigelse fra ministeren for offentlige arbejder. Reglerne for besigtigelse og ekspropriation i 1 64 må derfor ved overførelse til den kommunale åstedsforretning ændres og simplificeres noget.

Stk. 2, 3 og 4 svarer i store træk til 1 64 § 14, stk. 2, § 15, stk. 2, og § 15, stk. 3.

Til § 6.

Det er ikke i vejbestyrelseslovens § 25, stk. 1, krævet, at kommunalbestyrelsesmedlemmer deltager i åstedsforretningen, hvorfor kommunen under denne for så vidt kan være repræsenteret ved ansatte, teknikere eller andre. Man må lægge vægt på at ihvert fald en af den personkreds, hvem loven tillægger ekspropriationsmyndigheden, er til stede og hører på, hvad ekspropriaterne fremfører. Det forekommer vel nok noget beskedent, når lovforslaget kun kræver 1 kommunalbestyrelsesmedlems tilstedeværelse. Det havde været ønskeligt, at flere kommunalbestyrelsesmedlemmer skulle deltage i forretningen, men kommissionen har ikke ment at kunne stille forslag derom under hensyn til den kommunalbestyrelsesmedlemmer i det hele påhvilende store arbejdsbyrde.

Stk. 2 er formuleret på basis af 1 64 § 17, stk. 1, og § 15, stk. 4. Stk. 3 er baseret på L 64, § 13, stk. 2.

Til § 7.

Bestemmelsen fastslår kommunalbestyrelsernes kompetence til at træffe ekspropriationsbeslutninger.

Bestemmelsen i stk. 2 sikrer, at ekspropriater får behørig underretning om det endelige resultat og gøres bekendt med, at beslutningen om ekspropriation kan efterprøves som nærmere angivet i § 8.

Til § 8 A.

Medens den nuværende ordning for kommunale ekspropriationsbeslutningers efterprøvelse som hovedregel går ud på, at de kan indbringes til efterprøvelse for vedkommende fagministerium, foreslås det i § 8 A, at efterprøvelsen i stedet for skal foretages af et ekspropriationsankenævn. Herom henvises til bemærkningerne i 3. afsnit, IV.

Tilladelse til sagens behandling efter fristens udløb foreslås givet af ministeriet for offentlige arbejder. Man har ikke herved taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt det er principielt rigtigere, at det efterprøvende organ selv meddeler sådan oprejsningsbevilling, men man har lagt vægt på, at det er upraktisk, at et ikke-permanent organ — nævnet — skal behandle sager af denne art. Den tilsvarende betragtning er lagt til grund for bestemmelsen i § 12, stk. 1, sidste pkt.

Til § 8 B.

Forslagets ankeordning svarer principielt til den i gældende love fastlagte ordning for efterprøvelse af kommunale ekspropriationsbeslutninger. Lovforslaget indeholder imidlertid en nærmere fastlagt procedure for ankesagers behandling, hvorved en øget beskyttelse for ekspropriaterne i det hele tilstræbes opnået. Dette gælder særligt kravet om, at klageren skal have afskrift af kommunalbestyrelsens erklæring til ankemyndigheden og muligheden for klageren til at begære afholdt en besigtigelse på stedet.

Til § 9 B.

En ekspropriationsbeslutning vedrørende biveje udenfor Frederiksberg kommune kan påklages til amtsrådet, hvis afgørelse igen kan efterprøves af ministeriet for offentlige arbejder, jfr. vejbestyrelseslovens § 25, stk. 2. Bestemmelsen i § 9 har sigte på denne situation.

Til § 10.

Bestemmelsen kan jævnføres med § 26, stk. 4, i vejbestyrelsesloven. Der er foreslået fastsat en tidsfrist for, hvornår kommunalbestyrelsen i mangel af forlig skal forelægge erstatningsspørgsmål for taksationskommissionen. Under løbende forhandlinger om en forligsmæssig afgørelse skal fristen dog ikke være til hinder for, at vedkommende erstatningsberettigede giver samtykke til en forlængelse af fristen, men dette samtykke må da foreligge klart og utvetydigt.

Til § 11.

Stk. 1 svarer til 1 64 § 19, stk. 2, stk. 2 til 1 64 § 17, stk. 1, stk. 3 til 1 64 § 17, stk. 4, og stk. 4 til 1 64 § 17, stk. 5.

Til § 12.

Stk. 1 svarer til 1 64 § 19, stk. 1, og vejbestyrelseslovens § 28. Stk. 2 svarer til 1 64 § 19, stk. 3.

Til § 13.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 17, stk. 6, og § 19, stk. 4.

Til § 14.

Bestemmelserne i denne paragraf svarer til § 16 i 1 64, dog er bestemmelsen i stk. 2 formuleret i overensstemmelse med kommissionens forslag til § 16 i 1 64 i betænkning. Den i forhold hertil forskellige formulering i loven har vist sig at afføde en række tvivlsspørgsmål, som man mener bedst løses ved den valgte formulering.

I § 12 er det udtrykkeligt fastslået, at spørgsmål om § 14's anvendelse kan prøves også af overtaksationskommission.

I øvrigt er det samme princip nedfældet i vejbestyrelseslovens § 26, stk. 1.

Til § 15.

Bestemmelsen svarer ganske til 1 64 § 18.

Til § 16.

Bestemmelsen svarer ganske til 1 64 § 20.

Til § 17.

Bestemmelsen indeholder reglerne for sammensætningen af de ekspropriationsankenævn, som foreslås anvendt som ankemyndighed i stedet for ministerierne, der hidtil har fungeret som ankemyndighed i kommunale ekspropriations-sager.

Formanden skal efter forslaget være jurist på tilsvarende måde som krævet for kommissarierne ved statens ekspropriationer, der er formænd for de i henhold til 1 64 nedsatte ekspropriationskommissioner. Medens disse er stats tjenestemænd, forudsættes der ikke normeret særlige stillinger til at bestride formandskabet i de foreslåede ekspropriationsankenævn.

Ved sammensætningen af nævnene i øvrigt er det søgt opnået, at nævnene altid vil være i besiddelse af fornøden sagkundskab på det administrationsområde, som vedkommende ekspropriation berører. Ekspropriationsanlæggets rette udformning vil nødvendigvis være nøje sammenhængende med de principper og mål, som i den almindelige administration følges og tilstræbes opfyldt, og det er derfor nødvendigt, at den fornødne forbindelse mellem den for et givet retsområdes administration almindeligt ansvarlige myndighed og ankenævnet sikres. Dette foreslås nået ved, at der under en sag kan dispone-

res over sagkyndige, udpeget af vedkommende fagministerium.

Endvidere foreslås udpeget to kommunalvalgte medlemmer. De må dog efter forslaget ikke have tilknytning til den eksproprierende kommune, jfr. nærmere reglen i stk. 3. Når denne betingelse opfyldes, finder man det imidlertid både hensigtsmæssigt og fuldt forsvarligt, at den kommunale indflydelse også sikres på ankestadiet. Dette har vist sig værdifuldt i ekspropriationskommissioner, nedsat i henhold til l 64, og må også i relation til kommunale ekspropriations-sager anses for nyttig og rimelig.

Det må anses for rigtigt at begrænse antallet af ekspropriationsankenævner af hensyn til ensartethed, opsamling af større erfaring m. v. At foreskrive et bestemt, lille antal i loven finder man imidlertid ikke heldigt, idet erfaringen må vise, hvor mange nævner der vil blive brug for. Man henser herved særligt til, at det kan være hensigtsmæssigt at have forskellige nævner for forskellige administrationsområder (veje, bygningslovgivning), og det nødvendige antal nævner vil således bl. a. blive afhængig af det anvendelsesområde, som lovudkastets regler i tidens løb måtte få.

Til §§ 18 og 19.

Kommissionernes sammensætning svarer i hovedtræk til de tilsvarende kommissioners sammensætning efter §§ 27 og 28 i vejbestyrelsesloven.

De lokalvalgte medlemmer foreslås dog udpeget af amtmændene, henholdsvis overpræsidenten i København, idet det må anses for mindre heldigt, at den ene part — den eksproprierende kommunalbestyrelse — skal vælge medlemmer til organer, der skal tage stilling til rent økonomiske spørgsmål, nemlig hvor stor en erstatning eksproprianten — kommunalbestyrelsen — skal udrede.

Til § 20.

Kravet om fuldtallighed har man af rent praktiske grunde ment at måtte modificere noget i forhold til bestemmelsen i l 64 § 7, stk. 4, der har voldt betydelige praktiske vanskeligheder.

Til § 21.

Bestemmelsen er i overensstemmelse med l 64 § 8 og vejbestyrelseslovens § 29, stk. 2, idet det dog er fundet rigtigst at lade nævner eller kommission selv antage landinspektør, ligesom landinspektørens medvirken ikke er obligatorisk.

Efter lovudkastet skal der ikke foretages en forudgående kommissionsbehandling af ethvert projekt til et ekspropriationsanlæg som efter l 64.

Kommissionsbehandling kommer ind på et senere tidspunkt, hvor alle detaljer i og for sig burde være klarlagt. Endvidere vil de ekspropriations-sager, som lovudkastet omfatter, hyppigere end tilfældet er med sager, der omfattes af l 64, være begrænset til at angå en enkelt eller få ejendomme. Når hertil kommer, at anlægsmyndigheden (kommunen) hyppigt selv har anvendt landinspektørassistance ved projekteringen, forekommer det ikke velbegrunder at stille et absolut krav om, at der herudover altid skal være en landinspektør tilknyttet nævner og kommissioner.

Omvendt bør der være adgang for nævner eller kommission til at tilkalde bistand fra en landinspektør, hvis den finder det ønskeligt, men landinspektøren bør i så fald ikke udpeges af anlægsmyndigheden. Hermed er imidlertid ikke sagt, at en til anlægget knyttet landinspektør ikke kan være til ganske væsentlig hjælp ved sagens behandling for nævner eller kommission. Det er imidlertid vigtigt, at vedkommende landinspektørs tilknytningsforhold til sagen klart tilkendegives, og dette åbner bestemmelsen i § 21 mulighed for.

Til §§ 22-23.

Bestemmelserne svarer til henholdsvis § 9 og § 10 i l 64.

Til § 24.

Bestemmelsen svarer til l 64 § 29. Den begunstigede interessentkreds forudsættes at være sammenfaldende med de private interessenter, som er omhandlet i § 6, stk. 3. Bestemmelsen kan efter sin formulering finde anvendelse også i tilfælde, hvor en indledt ekspropriations-sag ikke bringes til afslutning.

Til § 25.

Bestemmelserne i stk. 2 og stk. 3 afløser reglerne i vejbestyrelseslovens § 29, stk. 5. Under udtrykket „kommissionernes virke" i stk. 3 er også tænkt på vederlag til landinspektør (§ 21) og saglige sagkyndige (§ 22).

Til § 26.

Bestemmelsen svarer til l 64 § 22.

Til § 27.

Da der ikke efter forslaget skal fungere et fast ekspropriationsorgan ved kommunale ekspropriationer, således som tilfældet er efter reglerne i l 64, må ansvaret for erstatningsudbetalingens foretagelse placeres hos anlægsmyndigheden — kommunalbestyrelsen.

'M

Panthavernes retsstilling er efter forslaget den samme som angivet i 1 64 § 24, stk. 2.

§ 28.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 26.

§ 29.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 27, stk. 3 og stk. 4.

§ 30.

Bestemmelsen svarer til 1 64 § 30.

5. afsnit.

Udkast til forslag til lov om ændring af lov om bestyrelsen af de offentlige veje.

§ 1.

I lov om bestyrelsen af de offentlige veje, jfr. lovbekendtgørelse nr. 369 af 5. august 1970, foretages følgende ændringer:

1.1 § 20, stk. 2, ændres: „i § 27, stk. 2. omhandlede taksationskommission“ til: „taksationskommission, som for vedkommende område er nedsat i henhold til lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer . . . .“

2. § 23 affattes således:

„§ 23. Når almenvellet kræver det, kan vedkommende vejbestyrelse *iværksætte ekspropriation* til offentlige vej- og stianlæg og til private vejanlæg i de i denne lovs §§ 32 og 37 omhandlede tilfælde. Ekspropriation kan ske til nyanlæg, udvidelse og ændring af bestående anlæg, til tilbehør og nødvendige supplerende foranstaltninger, herunder parkeringspladser, vigepladser, rastepladser, materialpladser, oplagspladser, anlæg for beplantninger og lignende, til fremskaffelse af vejmaterialer og fyld, til udlægning af fyld, af hensyn til udnyttelse, betjening, sikring, synlighed, beskyttelse og drift på hensigtsmæssig måde, herunder til sikring af oversigt over vejkryds eller vejsving, til nedlægning eller spærring af bestående overkørsler, overgange og vej- og stitilslutninger samt til retablering af de ved vejanlæg afbrudte forbindelser. Til motorvejsanlæg kan ekspropriation endvidere ske til sådanne supplerende anlæg, hvis beliggenhed umiddelbart ved motorvejen skønnes af særlig betydning for transporterne og rejselivet.“

3. § 24 affattes således:

„§ 24. Ekspropriation til anlæg omfattet af lov om hovedlandeveje sker efter reglerne

i lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, medmindre ministeren for offentlige arbejder bestemmer, at reglerne i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer kan bringes i anvendelse. Ministeren kan i så fald bemyndige en kommunalbestyrelse til at foretage ekspropriation.

Stk. 2. Til andre anlæg sker ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer, medmindre ministeren for offentlige arbejder efter en vejbestyrelses begæring tillader, at ekspropriation sker efter reglerne i lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom.“

4. § 25 affattes således;

„§ 25. Ved erstatningens fastsættelse bliver heri at afkorte den forøgelse i værdi, som den tilbageblivende ejendom skønnes at opnå. Som følge heraf kan erstatningen endog ganske bortfalde, når den af vejbestyrelsen påtænkte foranstaltning ved vurderingen findes at ville medføre større fordel for ejeren end det ham ved foranstaltningen påførte tab.“

5. A.¹⁾ §§ 26-31 inclusive ophæves.

5. B. § 26 affattes således:

§ 26. De amtskommunale og kommunale vej bestyrelsers ekspropriationsbeslutninger, herunder ekspropriationsbeslutninger truffet af de amtskommunale og kommunale myndigheder, der bistår ministeren for offentlige arbejder ved anlægget og administrationen af visse hovedlandeveje, kan indbringes for ministeren, såfremt beslutningen vedrører en hovedlandevej eller landevej.

¹⁾ Den alternative affattelse (A-B) korresponderer med den alternative affattelse af lovudkastet i 4. afsnit.

Det samme gælder beslutninger vedrørende biveje i Frederiksberg kommune. For andre bivejes vedkommende kan afgørelsen indbringes for amtsrådet.

§§ 27-31 inclusive ophæves.

6. § 32 affattes således:

„§ 32. Ved nye vejanlæg samt ved ombygning af bestående veje skal der træffes bestemmelse om, hvorvidt og i bekræftende fald i hvilket omfang der kan tillades etableret adgang fra de tilgrænsende ejendomme til den nye eller ombyggede offentlige vej. Afbrydes en ejendoms adgang til vejen, skal vejbestyrelsen så vidt muligt sikre ejendommen anden fornøden forbindelse til offentlig vej. Vejbestyrelsens afgørelse af de i 1. og 2. pkt. omhandlede spørgsmål kan efterprøves efter reglerne i § 8 (og § 9 B) i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer. Såfremt fornøden forbindelse til offentlig vej ikke etableres, erstattes derved forvoldt økonomisk tab. Erstatningen fastsættes i forbindelse med den eventuelle ekspropriationssag eller, hvor en sådan ikke pågår, efter reglerne i §§ 10-14 og 24-27 i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer. § 28 i nævnte lov finder tilsvarende anvendelse på søgsmål, der foranlediges af foranstaltninger, der omfattes af nærværende paragraf.“

7. I § 37, stk. 3, ændres „kapitel II“ til „lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.“

8. I § 37, stk. 4, udgår „i overensstemmelse med reglerne i § 26“.

9. I § 46, ændres „taksationsmyndighederne“ til „de i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer omhandlede taksationsmyndigheder.“

10. § 46, 2. pkt., affattes således:

„Udgør arealet kun en del af en ejendom, finder bestemmelsen i § 14, stk. 1, i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer tilsvarende anvendelse.“

11. I § 50, stk. 1, udgår 4. og 5. pkt. og erstattes af følgende:

„Vejbestyrelsen kan bestemme, at arealer, som hører til bestående stier, der har været til brug for flere særskilt matrikulerede og i særligt eje værende ejendomme, skal overtages af vejbestyrelsen. Økonomisk tab forvoldt ved overtagelsen erstattes. Erstatningen fastsættes efter reglerne i §§ 10-14 og 24-28 i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.“

12. I § 50, stk. 2, 3. pkt., ændres „af de i kapitel II omhandlede taksationsmyndigheder“ til „efter reglerne i §§ 10-14 og 24-28 i lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.“

13. I § 58, stk. 1, udgår (§) „24“.

14. I § 58, stk. 3, udgår (kapitel) „II“.

15. I § 59, stk. 2, udgår (kapitel) „II“.

§2.

Loven træder i kraft den

Bemærkninger til lovforslaget.

ru § 1.

Til nr. 2.

Bestemmelsen samler følgende lovbestemmelser, der giver hjemmel for ekspropriation til veje: Vejbestyrelseslovens § 23, stk. 1 og stk. 2, § 32, stk. 2, og § 50, stk. 1, 4. pkt., samt hovedlande vej slovens § 9, stk. 1, og § 11, stk. 2. Vejbestyrelseslovens § 23, stk. 2, 2. pkt., foreslås ophævet, efter at § 20 i forordning af 5. marts 1845 er ophævet.

Til nr. 3.

De foreslåede valgmuligheder svarer til de bestående, jfr. hovedlandevejslovens § 9, stk. 2 og stk. 3, samt vejbestyrelseslovens § 31.

Til nr. 4.

Bestemmelsen svarer til vejbestyrelseslovens nuværende § 26, stk. 2.

Til nr. 10.

Det præciseres, at overtagelsesbegæringen kan omfatte såvel en hel ejendom som en del af en sådan. Dette er i overensstemmelse med fortolkningen af den gældende lovregel. I lighed med hvad der gælder efter den ligeartede regel i byplanlovens § 14,

foreslås det at ophæve fristen for overtagelsesbegæringens fremsættelse. I specielle sager har der nemlig vist sig at være behov for sagers genoptagelse, hvilket der ikke har været formel lovhjemmel for at gøre.

Udkast til forslag til lov om ændring i lov om hovedlandeveje.

§ 1.

I lov om hovedlandeveje, **jfr.** lovbekendtgørelse **nr. 321 af 2. juli 1970**, foretages følgende ændringer:

1. § 9 udgår.

2. I § 11, *stk. 2*, udgår: „, ... - om fornødent ved ekspropriation — . . . .“

§2.

Loven træder i kraft den

6. afsnit.

Ekspropriationslove under ministeriet for offentlige arbejder.

Efter gennemførelsen af 1 64 og lov nr. 96 af 31. marts 1965 om ekspropriationer under ministeriet for offentlige arbejder samt under forudsætning af, at de i foranstående afsnit 4 og 5 indeholdte lovudkast gennemføres som love, vil den væsentligste del af ministeriets ekspropriationslove være revideret.

Man skal fremsætte nogle bemærkninger om de resterende love.

1. Luftfartsloven.

Lov om luftfart, jfr. lovbekendtgørelse nr. 381 af 10. juni 1969.

Da man i 1969 skulle ændre visse andre bestemmelser i luftfartsloven, fandt man det hensigtsmæssigt samtidigt at revidere lovens ekspropriationsbestemmelser således, at en særlig ændringslov herom kunne undgås. Kommissionens arbejdsudvalg udarbejdede et udkast til ændring af lovens ekspropriationsbestemmelser, hvilket udkast i det væsentlige er fulgt i den nu gennemførte ændringslov¹, lov nr. 178 af 30. april 1969.

2. Stærkstrømsloven.

Lov om elektriske stærkstrømsanlæg, jfr. lovbekendtgørelse nr. 355 af 30. juli 1949 som ændret ved lov nr. 196 af 7. juni 1958.

Kommissionen har drøftet denne lovs ekspropriationsbestemmelser i afsnit III, §§ 9-18.

Ekspropriation til arealerhvervelse til elektricitetsværker m. v. foretages efter reglerne i 1 64 (stærkstrømslovens § 15, stk. 2). Ekspropriative retserhvervelser til ledningsfremføring gennemføres efter detaljerede regler i §§ 10-14. Tilladelse til den enkelte ekspropriation meddeles af ministeriet for offentlige arbejder efter indstilling fra elektricitetsrådet, der derefter afholder et møde på stedet med henblik på den nøjagtige placering af de enkelte master.

Kommissionen har overvejet, om man burde foreslå reglerne i 1 64 bragt i anvendelse også ved ekspropriation til ledningsfremføring, og i princippet må man mene, at dette egentlig ville være ønskeligt. Imidlertid har den med en sådan ændring forbundne administrative besværliggørelse afvej et mod den derved i praksis opnåede gevinst i sagsbehandlingen ført kommissionen til at afstå fra at fremsætte et sådant forslag.

Elektricitetsrådets medvirken i disse sager vil fortsat være nødvendig af hensyn til bestemmelserne i stærkstrømsreglementets §§ 327 f f om højspændingsluftledningers fremføring. I relation til ekspropriationsbestemmelserne er det navnlig af betydning, at sådanne ledninger ifølge § 327 skal fremføres således, at der fremkommer så få og så små knæk på ledningerne som muligt, og at antallet af krydsninger med gader, veje og jernbaner og med andre luftledninger bliver så lille som muligt. Indvendinger fra grundejere og andre om tracéændringer må således stadig vurderes på baggrund af den og andre ligeartede, i sikkerheds- og driftsmæssige hensyn begrundede regler. Det vil være vanskeligt for en ekspropriationskommission i påkommende tilfælde at tilsidesætte det skøn, som elektricitetsrådet udøver, og det er derfor et spørgsmål, om der i praksis vil blive vundet væsentligt ved at drage en ekspropriationskommission ind i sagsbehandlingen.

Det er endvidere oplyst, at sageres overflytning til kommissarierne ved statens ekspropriationer vil betyde en væsentlig belastning for aisses organisation. Nogen væsentlig lettelse for elektricitetsrådet vil omvendt ikke vindes, idet dette organ fortsat må påregnes at deltage i sagsbehandlingen på sagkyndigt, rådgivende plan.

Af disse grunde, herunder sageres meget specielle og ensartede karakter finder kommissionen at måtte anbefale, at det nuvæ-

rende system med hensyn til selve ekspropriationskompetencen og ekspropriationsbeslutningens tilblivelse bevares.

En revision af stærkstrømslovens regler i øvrigt kunne dog uanset det anførte være nyttig. Dette gælder særligt reglerne om erstatningsfastsættelsen, der nu sker i voldgiftens former en afgørelsesmåde, som kommissionen principielt ikke mener bør anvendes i ekspropriationserstatningssager, jfr. 1. betænkning side 25. En detailrevision af stærkstrømslovens ekspropriationsbestemmelser kan dog efter kommissionens opfattelse med fordel udskydes til systemet for kommunale ekspropriationers foretagelse er fastlagt.

Der henvises i øvrigt til bilag 1.

3. Digelov og kystsikringslov.

Lov nr. 53 af 10. april 1874 om diger til beskyttelse mod oversvømmelser mod havet og lov nr. 235 af 12. juni 1922 om kystsikringsanlæg.

Lovene har sammenhæng med landbolovgivningen, jfr. 7. afsnit nr. 3, og man finder, at en revision af disse love bør afvente en eventuel revision af lov om landvæsensretter eller eventuel en revision af lovene i øv-

rigt. En separat revision af lovenes ekspropriationsbestemmelser nu er næppe hensigtsmæssig eller nødvendig.

4. Lov om mergelbaner.

Lov nr. 183 af 20. marts 1918 om mergelbaner.

Loven kan formentlig ophæves.

5. Lov om vandkraftværker.

Lov om udnyttelse af vandkraften i offentlige vandløb ved anlæg af elektricitetsværker, jfr. lovbekendtgørelse nr. 393 af 5. juli 1918.

Loven anvendes meget sjældent, hvorfor en revision på nuværende tidspunkt næppe kan reelt begrundes. Loven bør dog af hensyn til allerede etablerede anlæg ikke ophæves.

6. Undergrundsloven.

Lov nr. 181 af 8. maj 1950 om efterforskning af råstoffer i kongeriget Danmarks undergrund.

Ekspropriationsbestemmelserne i loven foreslås ændret i overensstemmelse med efterfølgende lovudkast.

Udkast til forslag til lov om ændring i lov om efterforskning og indvinding af råstoffer i kongeriget Danmarks undergrund.

§ 1.

I lov nr. 181 af 8. maj 1950 om efterforskning og indvinding af råstoffer i kongeriget Danmarks undergrund foretages følgende ændringer:

1. § 7 affattes således:

„§ 7. Når almenvellet kræver det, kan ministeren for offentlige arbejder iværksætte eller, for så vidt angår ikke-statslige foretagender, tillade, at der iværksættes ekspropriation efter reglerne i lov om frem-

gangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom til gennemførelse af foranstaltninger efter denne lov”.

2. § 8 ophæves.

3. I § 9 ændres: „§§ 7-8” til: „§ 7”.

§2.

Loven træder i kraft den

7. Radiostøjloven.

Lov nr. 201 af 31. maj 1963 om foranstaltninger mod forstyrrelse af radiomodtagning.

Ekspropriationsbestemmelsen i loven foreslås ændret i overensstemmelse med efterfølgende lovudkast.

Udkast til forslag til lov om ændringer i lov om foranstaltninger mod forstyrrelse af radiomodtagning.

§ 1.

I lov nr. 201 af 31. maj 1963 om foranstaltninger mod forstyrrelse af radiomodtagning foretages følgende ændring:
§ 4 affattes således:

„§ 4. I tilfælde, hvor der ikke med hjemmel i §§ 1-3 kan sikres en samfundsvigtig radiotjeneste tilstrækkelig beskyttelse mod forstyrrelse, kan ministeren for offentlige arbejder iværksætte ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved eks-

propriation vedrørende fast ejendom for at opnå sådan sikring, dog at denne lovs § 2 ikke gælder for disse ekspropriationer. Ekspropriationen kan gå ud på, at et bestemt angivet geografisk område pålægges servitut om, at det inden for det angivne område ikke er tilladt at anvende nærmere angivne elektriske apparater og anlæg eller at opføre bygninger eller tilsvarende faste anlæg.“

§2.

Loven træder i kraft den

Ekspropriationslove under andre ministerier.

1. Boligministeriet.

Når bortses fra vejbestyrelsesloven, forekommer love med hjemmel for kommunalbestyrelser til at ekspropriere særligt under boligministeriets område. Der er tale om følgende:

a) Lov af 30. november 1857 om afståelse af grunde til vandaflednings- eller kloakanlæg som ændret ved lov nr. 123 af 28. april 1906.

b) Lov af 14. december 1857 indeholdende nogle forskrifter om gader, veje og vandløb i København som ændret ved lov nr. 85 af 31. marts 1926 og lov nr. 148 af 29. marts 1939 § 13, jfr. § 17.

c) Lov nr. 148 af 29. marts 1939 — bygge- lov for staden København som ændret ved lov nr. 246 af 10. juni 1960 § 41 ff.

d) Byggeloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 206 af 15. maj 1970, kapitel 10.

e) Lovbekendtgørelse nr. 63 af 20. februar 1970 af lov om byplaner § 12 ff.

f) Lov nr. 318 af 18. juni 1969 om sanering § 16.

Kommissionen finder, at ikrafttrædelsen af den i afsnit 4 foreslåede nye lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer på de områder, som nu dækkes af de netop opregnede love, bedst sker efter en detaljeret overvejelse i boligministeriet. I denne kan bl. a. indgå det almindelige hensyn, som er fremhævet foran side 8, nemlig at de for det traditionelle ekspropriationsfelt hensigtsmæssige regler muligt bør modificeres og gives en anden udformning i de tilfælde, hvor ekspropriationsbestemmelserne skal tjene videregående planlægningsmæssige formål eller indpasses i et samlet regelsystem med et sådant sigte.

2. Kulturministeriet.

a) Lov nr. 314 af 18. juni 1969 om naturfredning.

På grundlag af et omfattende kommissionsarbejde er der gennemført en ny naturfredningslov i 1969. I naturfredningskommissionens betænkning II (nr. 467/1967) er de processuelle regler i loven indgående behandlet (6. afsnit, side 330-357). Det fremgår heraf, at de i nærværende kommissions 1. betænkning indeholdte synspunkter og principperne i l 64 har været taget i betragtning af naturfredningskommissionen, og man må på denne baggrund antage, at en nyvurdering af denne lovs ekspropriationsbestemmelser herefter ikke skal foretages af nærværende kommission.

b) Lov nr. 595 af 13. november 1940 om stianlæg med videre i Københavnsegnens grønne områder.

Efter det af kulturministeriet overfor kommissionen oplyste har lovens ekspropriationsbestemmelser ikke nu praktisk betydning.

3. Landbrugsministeriet.

For landbrugsministeriets ekspropriationslovgivning gælder, at procesreglerne i lov om landvæsensretter, jfr. lovbekendtgørelse nr. 133 af 6. marts 1970, som hovedregel anvendes også i ekspropriationssager.

I betragtning af, at loven om landvæsensretter indeholder et meget udviklet proces-system, hvis grundprincipper ikke er væsensforskellige fra de af nærværende kommission på ekspropriationsprocessen anlagte synspunkter, har kommissionen ikke fundet anledning til at tage dette lovområde op til behandling. En sammensmeltning af de to

processystemer kan næppe anses for realistisk. Alene den dermed følgende omlægning i den arbejdsmæssige byrdefordeling må antages at hindre en sådan.

4. Fiskeriministeriet.

I lov nr. 195 af 26. maj 1965 om saltvandsfiskeri § 8 og i lov nr. 66 af 23. marts 1965 om ferskvandsfiskeri § 7, § 21, stk. 6, §§ 26-27, § 30, stk. 3, og § 37 indeholdes ekspropriationsbestemmelser.

Landvæsensretter medvirker i nogle tilfælde, og der gør sig da tilsvarende hensyn gældende som anført under punkt 3. De øvrige specielle og begrænsede bestemmelser er der næppe anledning til at revidere særskilt.

5. Justitsministeriet.

Der er tale om følgende lovbestemmelser:

a) Lov nr. 143 af 13. april 1938 om private vejrettigheder § 2.

I henhold til bestemmelsen i stk. 1 er domstolene kompetente, medens landvæsensretter er kompetente ved afgørelse af spørgsmål henhørende under stk. 2.

Under hensyn hertil og med henvisning til det under punkt 3) anførte finder man ikke grund til at foreslå ændringer i denne lov.

b) Brandloven, jfr. lovbekendtgørelse nr. 469 af 24. september 1969 § 13, stk. 4.

Overvejelse om revision af denne specielle bestemmelse bør efter kommissionens opfattelse afvente en revision af de kommunale ekspropriationsregler.

c) Lov nr. 199 af 22. april 1941 om ekspropriation til formål vedrørende rets-, politi- og fængselsvæsenet.

Man finder det naturligt at revidere denne lov i forbindelse med en almindelig gennemgang af ekspropriationslovgivningen i overensstemmelse med efterstående udkast.

Udkast til forslag til lov om ekspropriation under justitsministeriet.

§ 1. Når almenvellet kræver det, kan justitsministeren til formål vedrørende rets-, politi- og fængselsvæsenet iværksætte ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom.

§ 2. Loven træder i kraft den

§ 3. Lov nr. 199 af 22. april 1941 om ekspropriation vedrørende rets-, politi- og fængselsvæsenet ophæves.

6. Undervisningsministeriet.

Der er tale om følgende bestemmelser:

a) Lov nr. 170 af 13. april 1942 om ekspropriation til offentlige højere almenskoler.

b) Lov nr. 126 af 25. maj 1956 om ekspropriation af visse arealer m. v. til brug ved forsøgsvirksomhed i forbindelse med den fredelige udnyttelse af atomenergien.

c) § 61 i lov om folkeskolen, jfr. lovbekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970.

Ekspropriation til de i lovene under a) og b) omhandlede anlæg sker efter reglerne i 164, medens ekspropriation til anlæg for folkeskolen sker efter reglerne i byggeloven.

Bestemmelsen i folkeskolelovens § 61 har en sådan lighed i formål og udformning med byggelovens § 56, at det er rimeligt at behandle disse bestemmelser på ensartet måde. Da man ikke stiller forslag om en revision af byggelovens ekspropriationsbestemmelser uden en nærmere overvejelse, jfr. foran side 42, mener man heller ikke at burde stille forslag nu om en ændring i folkeskolelovens § 61.

Når lejlighed gives, kunne de to førstnævnte love eventuelt sammenskrives og revideres i overensstemmelse med det efterfølgende udkast. Dette vil dog nærmest være begrundet i ordensmæssige hensyn.

Udkast til forslag til lov om ekspropriationer under undervisningsministeriet.

§ 1. Når almenvellet kræver det, kan undervisningsministeren iværksætte eller, for så vidt angår ikke-statslige anlæg tillade, at der iværksættes ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom **til:**

- a. statsskoler og højere uddannelsesinstitutioner,
- b. gennemførelsen af de opgaver, der er tillagt den i henhold til lov nr. 312 af 21. december 1955 oprettede atomenergi-kommission med henblik på atomenergiens fredelige udnyttelse.

Stk. 2. Ekspropriation i henhold til bestemmelsen i stk. 1 kan ske til nyanlæg, til udvidelse og ændring af bestående anlæg fortsatte beståen, til nødvendige supplerende foranstaltninger, til fylttagning samt

7. Kirkeministeriet.

Under dette ministerium findes forordning af 23. april 1845 om jords afståelse til kirkegårdes udvidelse og §§ 28 og 29 i lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v., jfr. lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947 som ændret ved lov nr. 50 af 16. marts 1956 og lov nr. 93 af 31. marts 1965. Reglerne i forordningen skal anvendes såvel ved anlæg af nye kirkegårde som ved udvidelse af bestående.

Reglerne i forordningen, der er delvis forældede og i hvert fald i deres form væsensforskellige fra 164 og lovudkastet i afsnit 4, bør næppe opretholdes i deres nuværende form. Under hensyn til de særlige hensyn, der gør sig gældende på området, mener kommissionen at burde indskrænke sig til at henstille, at man på centraladministrativt niveau overvejer en tilpasning til reglerne i 1 64 eller i lovudkastet i afsnit 4 om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer.

8. Arbejds- og socialministerierne.

a) Under socialministeriet findes lov af 4. juli 1850 angående jords afståelse til opførelse af fattighuse og boliger for husvilde personer på landet m. v.

af hensyn til udnyttelse, betjening, sikring og drift på hensigtsmæssig måde af nævnte anlæg, herunder f. eks. til etablering af fornødne adgangsveje, lege-, gymnastik-, idræts- og oplagspladser, skolehaver, tjenesteboliger, administrationsbygninger, garager, værksteder og sikringsanlæg.

§ 2. Loven træder i kraft den

§ 3. Følgende bestemmelser ophæves:

- a. Lov nr. 170 af 13. april 1942 om ekspropriation til offentlige højere almenskoler.
- b. Lov nr. 126 af 25. maj 1956 om ekspropriation af visse arealer m. v. til brug ved forsøgsvirksomhed i forbindelse med den fredelige udnyttelse af atomenergien.

Loven kan formentlig ophæves. Der henvises til arbejds- og socialministeriernes skrivelse af 12. januar 1968 til kommissionen, bilag 3.

b) Under arbejdsministeriet findes § 20 i lov nr. 354 af 27. december 1958 om iværksættelse af offentlige arbejder m. v. og beskæftigelse af arbejdsløse.

Man henviser til arbejdsministeriets skrivelse af 29. maj 1967 til kommissionen, bilag 4. Det kan nu yderligere oplyses, at bestemmelsen forventes ophævet.

9. Indenrigsministeriet.

a) Lov nr. 342 af 23. december 1959 om det civile beredskab § 4 som denne paragraf er affattet ved lov nr. 76 af 10. marts 1966.

Ekspropriation sker efter reglerne i 1 64, og paragraffen er ved den nævnte ændringslov i det hele revideret med hensyntagen til den på grundlag af nærværende kommissions 1. betænkning gennemførte lovgivning.

b) Lov om civilforsvaret, jfr. lovbekendtgørelse nr. 122 af 1. april 1962 § 35, jfr. bekendtgørelse nr. 371 af 19. august 1950 om borgernes pligt til at stille deres ejendom til rådighed for civilforsvaret som ændret ved bekendtgørelse nr. 277 af 19. oktober 1953 og nr. 317 af 8. september 1966.

Det særlige formål begrundes efter kommissionens opfattelse særregler på dette område, hvorfor man ikke har optaget denne lovs regler til behandling, jfr. nedenfor under punkt 10, litra e).

c) Samme betragtning mener man at måtte anlægge på bestemmelsen i § 14 i lov nr. 253 af 27. maj 1950 om bygningsmæssige civilforsvarsforanstaltninger.

d) Samme hensyn har ført til, at man har undladt at optage lovregler om indkvartering til overvejelse.

e) Lov nr. 169 af 18. april 1969 om vandforsyning § 14, stk. 2, § 15, stk. 2, og § 42, jfr. § 18, stk. 1, nr. 5.

De kompetente myndigheder er landvæsenstretterne. Under hensyn hertil, jfr. punkt 3 ovenfor, og i betragtning af, at loven er ny, har kommissionen ikke behandlet den. Loven er i øvrigt udarbejdet under hensyntagen til bestemmelserne i 1 64, til hvis §§ 2 og 16 vandforsyningsloven henviser i § 14, stk. 2, 2. pkt.

10. Forsvarsministeriet.

a) Forordning af 22. november 1799 angående den godtgørelse, som jordejere skal nyde for grunde, der afgives til lodsmærkers anlæg eller vedligeholdelse.

b) Lov nr. 68 af 29. marts 1893 om afståelse af grunde til fyranlæg m. m.

c) Lov nr. 225 af 11. juni 1954 om ekspropriation i militære øjemed.

Kommissionen finder det rigtigt, at den sidstnævnte, i praksis meget rigtige ekspropriationslov tekstmæssigt ajourføres, og i forbindelse hermed er det rimeligt at søge de to nævnte gamle lovbestemmelser moderniseret.

Man fremlægger derfor nedenstående revisionsudkast for disse love.

d) Lov nr. 318 af 16. december 1931 om geodætisk instituts trigonometriske stationer.

Loven har et meget specielt og begrænset anvendelsesområde. Muligvis vil det være hensigtsmæssigt at bringe et ekspropriations-system som det for kommunalområdet foreslåede i anvendelse.

Kommissionen henstiller, at spørgsmålet tages op, når en lovgivning på kommunalområdet eventuelt måtte være gennemført.

e) Lov nr. 334 af 18. juni 1969 om forsvarets organisation § 12, stk. 2, (jfr. bekendtgørelse nr. 380 af 5. november 1952 om pligt til i tilfælde af krig at stille ejendom til rådighed for forsvaret).

Forsvarsministeren fastsætter de nærmere regler om fremgangsmåden ved selve ekspropriationens foretagelse. Erstatningsfastsættelsen sker efter reglerne i civilforsvarslovens § 35, jfr. ovenfor punkt 9, litra b).

Man henviser til, hvad der er anført under civilforsvarsloven.

Udkast til forslag til lov om ekspropriationer under forsvarsministeriet.

§ 1. Når almenvellet kræver det, kan forsvarsministeren iværksætte ekspropriation efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom til:

- a. Foranstaltninger, der i henhold til den til enhver tid gældende forsvarsordning er nødvendige til landets forsvar, herunder til beredskabsopgaver, uddannelse og undersøgelse af personel samt fremskaffelse, fremførelse, oplægning og betjening af materiel og forsyninger, bl. a. drivmidler.
- b. Fyr og andre anlæg for fyr væsenet og lodsvæsenet.

Stk. 2. Ekspropriation i henhold til bestemmelsen i stk. 1 kan ske til nyanlæg, til udvidelse og ændring af bestående anlæg, til sikring af sådanne anlægs fortsatte beståen, til nødvendige supplerende foranstaltninger, til fyldtagning samt af hensyn til udnyttelse, betjening, sikring, synlighed og drift på hensigtsmæssig måde af nævnte anlæg, herunder f. eks. til etablering af fornødne adgangsveje, fyrilinjer, oplagspladser, garager, værksteder, hangarer, tjenesteboliger, administrationsbygninger, signaler og sikringsanlæg.

§ 2. Loven træder i kraft den

§ 3. Følgende bestemmelser ophæves:

- a. Forordning af 22. november 1799 angående den godtgørelse, som jordejere skal nyde for grunde, der afgives til lodsmærkers anlæg eller vedligeholdelse.
- b. Lov nr. 68 af 29. marts 1893 om afståelse af grunde til fyranlæg m. m.
- c. Lov nr. 225 af 11. juni 1954 om ekspropriation i militære øjemed.

Ministeriet for Grønland.

Dette ministerium har med bistand af det grønlandske lovudvalg og i samarbejde med ministeriet for offentlige arbejder forberedt en lovgivning om ekspropriationer i Grønland.

8. afsnit.

Resumé og indstilling.

Kommissionen skal bemærke, at man i arbejdet har ment at måtte lægge afgørende vægt på en række hensigtsmæssighedsbetragtninger, bl. a. af administrativ-organisatorisk art. Forslag om sagsomlægninger mellem forskellige myndigheder må nødvendigvis støde på betydelige praktiske vanskeligheder på grund af den dermed forbundne forskydning i arbejdsfordelingen. Man har derfor udvist tilbageholdenhed med hensyn til fremsættelse af forslag om mere vidtgående omlægninger i lovstoffet og mellem berørte myndigheder, selv om dette kan være sket på bekostning af en ellers indvunden gevinst i henseende til konsekvens og overskuelighed i lovstoffet.

Når man i visse tilfælde vel har givet udtryk for, at en lovrevision findes rigtig, men dog ikke har formuleret et endeligt udkast til ændringslov, skyldes det en formodning om, at en separat og detaljeret overvejelse af spørgsmålet i vedkommende fagministerium — eventuelt efter kontakt til andre berørte instanser — vil være en mere hensigtsmæssig behandlingsmåde i de pågældende tilfælde end en behandling i nærværende kommission, sammensat med henblik på fastlæggelse af de grundlæggende principper i sagsbehandlingen.

Med disse almindelige forklarende bemærkninger *indstiller kommissionen*, med undtagelse af et medlem (Bang),

at der gennemføres en lov om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer, jfr. 4. afsnit.

at der samtidig gennemføres en lov om

ændring i vejbestyrelsesloven, jfr. 5. afsnit, hvorved førstnævnte lov sættes i kraft på vejområdet,

at man overvejer en tilpasning af ekspropriationsbestemmelserne i lovgivningen under boligministeriet med henblik på at bringe bestemmelserne i lovudkastet i 4. afsnit i anvendelse i praktisk muligt omfang på dette felt, jfr. 7. afsnit, punkt 1,

at der samlet eller lejlighedsvis foretages revision af en del love eller lovbestemmelser i overensstemmelse med lovudkast, indeholdt i betænkningens 7. afsnit,

at en ophævelse af visse, tilsyneladende forældede lovbestemmelser overvejes og i givet fald lejlighedsvis foretages, samt

at en revision af visse bestemmelser overvejes og i givet fald lejlighedsvis søges gennemført.

På et væsentligt punkt — om et særligt ekspropriationsorgans medvirken i beslutningsprocessen ved kommunale ekspropriationer — har kommissionen ikke kunnet opnå enighed, jfr. i det hele 3. afsnit, IV. Denne meningsforskel finder udtryk i en alternativ formulering af visse bestemmelser i lovudkastet om fremgangsmåden ved kommunale ekspropriationer. Om visse andre bestemmelser i lovudkastet foreligger mindretalsudtalelser.

På et specielt punkt er divergerende opfattelser fastholdt som i 1. betænkning, jfr. herom side 29.

København i januar 1971.

E. A. Abitz.

F. J. Boas.

J. Bang Christensen.

Palle Christensen.

Formand.

Thorning Christensen.

W. E. von Eyben.

Bjarne Frandsen.

Rich. Honoré.

Georg Jensen.

H. Kjems

E. Mouritsen.

Vagn Rud Nielsen.

Svend Nielsen.

N. Pontoppidan.

F. Tolstrup.

F. Reidar Jørgensen.

Dato 30. juni 1969.

*Ministeriet for offentlige arbejder,
Slotsholmsgade 10, 1216 København K.*

Efter at købstadforeningen i skrivelse af 18. april 1969 havde anmodet kommissionen af 1956 vedr. ekspropriationslovgivningen m. v. om at måtte få et af kommissionen udarbejdet lovudkast til ændring i lov om elektriske stærkstrømsanlæg forelagt, har kommissionen i skrivelse af 29. april 1969 meddelt, at arbejdet med det pågældende lovudkast befinder sig på et forberedende stadium, og at det til sin tid må tilkomme ministeriet for offentlige arbejder at træffe beslutning om, hvilke myndigheder og interesser udkastet skal forelægges.

Under henvisning hertil skal købstadforeningen meddele, at foreningen på denne foranledning har overvejet ekspropriationsproceduren i henhold til den nævnte lov. Foreningen har den principielle opfattelse, at elproduktions- og elforsyningsanlæg som udgangspunkt må sidestilles med andre anlæg, der tjener til en bymæssig udvikling, og at det derfor vil være rimeligt, at ekspropriation hertil finder sted ved kommu-

nernes foranstaltning efter den eksisterende hjemmel i landsbyggelovens § 56 eller byplanlovens § 12, hvorefter der kan eksproprieres til henholdsvis tilvejebringelse af fælles tekniske forsyningsanlæg og til ledningsanlæg. For visse anlæg, f. eks. højspændingsledninger, der strækker sig over et større antal kommuner, kan det måske frembyde visse problemer, hvis hver kommune for sig skal foretage ekspropriation, og det kunne her overvejes fortsat at tillægge elrådet og dettes ekspropriationsudvalg at foretage ekspropriationen under forudsætning af, at de pågældende kommuner giver samtykke hertil.

Købstadforeningen skal anmode om, at kommissionen af 1956 vedr. ekspropriationslovgivningen m. v. gøres bekendt med foreningens ovenfor refererede generelle synspunkter til brug for kommissionens videre overvejelse af ændringer i ekspropriationsafsnittet i strækstrømsloven.

Henning Rasmussen.

O. Ingvartsen.

MINISTERIET FOR OFFENTLIGE
ARBEJDER

(Trafikministeriet)

1. oktober 1969.

Bilag 2.

*Kommissionen af 1956 vedrørende
ekspropriationslovgivningen m. v.*

Under d. d. har man tilskrevet Københavns magistrat, 4. afdeling, Rådhuset, 1599 København V., således:

„I skrivelse af 29. september 1969 (hovedjournal nr. 2199) har Københavns magistrat med henblik på arbejdet i den af nærværende ministerium under 14. februar 1956 nedsatte kommission vedrørende ekspropriationslovgivningen meddelt, at magistraten finder de for ekspropriation inden for Københavns kommunes område gældende lovregler tilfredsstillende. Magistraten har samtidig anholdt om, at et eventuelt betænkningssudkast om kommunale ekspropriationer af kommissionen forelægges magistraten til udtalelse, hvis den påtænkte lovgivning tænkes at skulle gælde for ekspropriationer inden for Københavns kommune.

I denne anledning skal man meddele, at ministeriet ikke vil kunne pålægge kommissionen at forelægge betænkningssudkast for myndigheder eller andre interesserede, hvilket ville være i strid med fast praksis for

forholdet mellem ministeriet og de af dette nedsatte kommissioner m. v. Når der fra kommissionen måtte fremkomme betænkning om kommunale ekspropriationer, vil denne imidlertid af ministeriet blive forelagt interesserede myndigheder og organisationer, herunder Københavns kommune, til udtalelse.

På dertil i magistratens skrivelse given anledning skal man tilføje, at en revision af de formelle regler for ekspropriationers foretagelse ikke er iværksat som følge af ønsker fra anlægsmyndigheders side, men er en følge af et politisk initiativ fra folketingets side, idet man har fundet, at de gældende regler på dette område ikke i fornødent omfang tilgodeser ekspropriaternes interesser. Dette initiativ må ses i sammenhæng med den ændring, som grundlovens ekspropriationsparagraf undergik ved grundlovsrevisionen i 1953."

Hvilket herved meddeles.

P. M. V.

E. B.

J. Bang Christensen.

Sekretariatet
Slotsholmesgade 6
Tl. 01 *12 25 17

København K., den 12. januar 1969.

*Kommissionen af 1956 vedrørende
ekspropriationslovgivningen m. v.*

I skrivelse af 25. november 1966 har sekretariatet for kommissionen af 1956 vedrørende ekspropriationslovgivningen m. v. i forbindelse med en ny registrering af samtlige gældende love, der indeholder hjemmel til at foretage ekspropriation eller bestemmelser om, hvorledes en ekspropriation skal foretages, anmodet socialministeriet om en udtalelse om, hvorvidt lov af 4. juli 1850 angående jords afståelse til fattighuse og boliger for husvilde personer på landet m. m., §§ 1-3, vil kunne ophæves, og hvorvidt der findes andre ekspropriationsbestemmelser under socialministeriets område.

I denne anledning skal man meddele, at der inden for socialministeriets ressort fortsat ikke findes andre ekspropriationsbestemmelser end omtalte lov af 4. juli 1850 angående jords afståelse til fattighuse og boliger for husvilde personer på landet m. m.

For så vidt angår spørgsmålet om ophævelse af §§ 1-3 i ovennævnte lov skal man

meddele, at socialministeriet ikke med fuld sikkerhed kan udtale sig om dette spørgsmål, idet der ikke er tillagt ministeriet beføjelser i forbindelse med ekspropriationer af den nævnte art. Ekspropriationskommissionen bør eventuelt om spørgsmålet indhente en udtalelse fra vedkommende kommunale organisationer.

Man skal dog tilføje, at socialministeriet efter de nu foreliggende ekspropriationsbestemmelser i byggelov for købstæderne og landet, § 56, stk. 1, må være tilbøjelig til at mene, at loven af 4. juli 1850 ikke længere har nogen praktisk betydning.

Ved sagens behandling er også familieministeriets område overvejet og giver ikke anledning til bemærkninger. Så vidt ministeriet bekendt har bestemmelsen i § 56, stk. 1, litra c, i byggelov for købstæderne og landet om adgangen for kommunerne til at ekspropriere til fordel for børne- og fritidstitutioner endnu ikke været udnyttet i praksis.

P. M. V.

E. B.

E. P. Lassen.

ARBEJDSMINISTERIET

København K., den 29. maj 1967.

Bilag 4.

*Kommissionen af 1956 vedrørende
ekspropriationslovgivningen m. v.*

I skrivelse af 25. november 1966 har kommissionen til brug for en ny registrering af samtlige gældende love, der indeholder hjemmel til at foretage ekspropriation eller bestemmelse om, hvorledes en ekspropriation skal foretages, stillet forskellige spørgsmål til arbejdsministeriet.

I denne anledning skal man meddele, at der ikke under arbejdsministeriet findes andre ekspropriationsbestemmelser end den i skrivelserne omhandlede § 20 i beskæftigelsesloven af 27. december 1958.

Med hensyn til det af kommissionens sekretariat udarbejdede udkast til en ændring af denne bestemmelse skal man meddele, at arbejdsministeriet i princippet intet har at indvende imod udkastet. Man må imidlertid forbeholde sig sin stilling med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt og hvornår det måtte være ønskeligt at fremsætte forslag i folketinget til ændring af bestemmelsen.

Man udbeder sig underretning om, hvad der videre passerer i sagen.

P. M. V.

E. B.

K. Kampmann.

Uddrag af ministeren for offentlige arbejders besvarelse af spørgsmål fra folke tingets udvalg angående forslag til lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom m. v. (Folketingssamlingen 1963-64).

Spørgsmål 19.

Fra hvilke grupper af jurister tænkes formænd for taksationskommissioner udpeget?

Som formand for en taksationskommission kan tænkes udpeget professorer ved universiteternes rets- og statsvidenskabelige fakulteter, højere administrative embedsmænd, der ikke har nogen tilknytning til anlægsmyndigheden, samt dommere. Man ville også tage under overvejelse at beskikke en anset advokat, hvis der skulle vise sig mulighed herfor.

Det må antages, at ministeriet vil være tilbageholdende med til taksationskommissionsformand at beskikke dommere fra de kollegiale retter, for hvilke erstatningfastsættelserne kan indbringes.

(Det sidste synspunkt var nærmere uddybet i en besvarelse af spørgsmål 3, der vedrørte bemærkninger fra De danske Grundejeres Landsorganisation til lovforslaget som helhed. Landsorganisationen havde bl. a. foreslået, at formanden for en taksationskommission skulle være dommer eller professor i retsvidenskab. Herom udtalte ministeren i sin besvarelse:)

c) Landsorganisationen foreslår, at formanden skal være dommer eller professor i retsvidenskab.

En professor i retsvidenskab kan meget vel komme på tale som formand for en taksationskommission. Man mener imidlertid ikke, at kredsen af jurister, der kan komme i betragtning, bør angives i loven. Der henvises til besvarelsen af spørgsmål 19.

Et mindretal i lovkommissionen på 4 medlemmer, hvoraf tre dommere, har foreslået, at formanden for en taksationskommission skal være dommer, jfr. lovkommissionens betænkning side 32.

Dette synspunkt har også justitsministeriets lovkontor gjort gældende i erklæring af 2. oktober 1963, jfr. besvarelsen til spørgsmål 37. Herimod taler imidlertid afgørende betragtninger, når henses til de hovedsynspunkter, der ligger til grund for den procedure med mulighed for to administrative prøvelser og to efterfølgende domstolsprøvelser af ethvert erstatningskrav, som lovkommissionen er gået ind for, og som ligger til grund for det foreliggende udkast.

Spørgsmålet er derfor nøje sammenhørende med valget af *hele det prøvelsessystem* med hensyn til ekspropriationserstatninger, som man mener bør vælges. Herom bemærkes følgende:

I henhold til 1953-grundlovens § 73, stk. 3, kan ethvert spørgsmål om ekspropriationserstatningers størrelse indbringes til prøvelse for domstolene. Før 1953-grundloven tog domstolene ifølge praksis ikke stilling til den konkrete værdiudmåling, men prøvede alene, om de rigtige vurderingsprincipper var fulgt. Hertil kan domstolene altså ikke nu indskrænke deres virksomhed.

Ved ekspropriationer efter jernbaneforordningen er der således efter grundlovsændringen følgende muligheder for at få en ekspropriationserstatning fastsat eller prøvet:

1. Besigtigelses- og ekspropriationskommissionen. (Dennes „forligstilbud“ er en reel vurdering).
2. Taksationskommissionen.
3. Landsret.
4. Højesteret.

Under domstolsbehandlingen udmeldes i praksis altid syn- og skønsmand, idet de juridiske dommere som sådanne ikke kan forventes at *bibringe* en sag egentlige vurderingssagkyndige momenter. Deres virksom-

hed er en *bedømmelse* af allerede i sagen tilvejebragt materiale. Der kan udmeldes syn- og skønsmænd både for landsret og højesteret. Inden en erstatningsfastsættelse er endelig, såfremt alle led i den procedure, som *han* iværksættes, udnyttes, vil der teoretisk kunne foreligge seks forskellige resultater (to kommissionsafgørelser, to skønserklæringer og to domme).

1953-grundloven åbner imidlertid mulighed for, at prøvelsen af ekspropriationserstatningerne henlægges til domstole, der særligt er oprettet i dette øjemed.

Lovkommissionen af 1956 fik som hovedopgave at foretage en undersøgelse af, hvilke regler der burde følges ved behandling af ekspropriationssager — altså ekspropriationsproceduren. Denne indeholder to hovedspørgsmål, nemlig regler for ekspropriationens foretagelse og regler for erstatningsfastsættelsen. Med hensyn til erstatningsfastsættelsen blev udgangspunktet for undersøgelsen — særligt på baggrund af grundlovsændringen i 1953 — *at fastlægge arbejdsfordelingen mellem administration og domstole*.

Ved en betragtning af den nugældende retstilstand er det bemærkelsesværdigt, at der er teoretisk mulighed for så mange forskellige værdiansættelser, hvadenten de nu betegnes som kommissionsafgørelse, skønserklæring eller dom. Det er ikke umiddelbart indlysende, at disse gentagne prøvelser i sig selv indebærer nogen øget sikkerhed for at komme til et rigtigere resultat. Det er nemlig uden videre klart, at forskellige persongrupper nødvendigvis må se forskelligt på en række enkeltmomenter i de komplicerede erstatningssituationer, som ekspropriation nu engang kan afføde. Væsentligere end idelige gentagne prøvelser synes det at være at søge tilvejebragt organer, hvis specielle sagkundskab og virkemåde samt den i årenes løb hos disse indvundne erfaring gennemsnitlig sikrer en så rigtig afgørelse, som det nu engang er muligt. Noget taler derfor for at udnytte den i grundloven åbnede mulighed for oprettelse af en eller flere særdomstole og begrænse antallet af prøvelser. Man kunne da tænke sig, at man kun har én administrativ prøvelse, der enten fuldtud kan ske for ekspropriationskommissionen, eller prøvelsen kan ske således, at retlige spørgsmål afgøres endeligt af nævnte

kommission, der endvidere forhandler forlig om erstatningens størrelse, medens taksationskommissionen — i mangel af forlig — fastsætter erstatningens størrelse. En efterprøvelse kunne ske for en ekspropriationsdomstol både med hensyn til ekspropriations- og taksationskommissionens afgørelser. Denne domstol kunne sammensættes således, at indhentning af syn- og skønserklæring for denne som hovedregel blev overflødiggjort. (Med andre ord således, at det arbejde, som taksationskommissionen, landsretten og syn- og skønsmænd ved landsretsbehandlingen udøver, samles i ét led). Heroverfor står imidlertid det generelle synspunkt, at særdomstole i almindelighed ikke bør oprettes, da sådanne ikke menes omgærdet med samme respekt og tillid i befolkningen, som de almindelige domstole. Når man da følgelig må lade den grundlovs-hjemlede domstolsprøvelse foregå ved de almindelige domstole, er det fundet hensigtsmæssigt at have *to administrative prøvelser* for at undgå overbelastning af de almindelige domstole. Taksationskommissionen skal med andre ord bevares og fungere som en „sorteringscentral“ for domstolene. Disse synspunkter er basis for lovkommissionens lovudkast og det foreliggende lovforslag, der således bevarer det nuværende systems gentagne prøvelsesmuligheder. De to administrative prøvelser (for ekspropriationskommissionen og taksationskommissionen) er yderligere på forskellig måde udbygget, blandt andet således, at taksationskommissionen skal kunne efterprøve juridiske spørgsmål, hvad den ikke kan nu. Denne kompetenceudvidelse går et mindretal i lovkommissionen og landsorganisationen som ovenfor anført dog imod, jfr. lovkommissionens betænkning side 30-32.

Disse til grund for selve det valgte prøvelsessystem liggende hovedsynspunkter taler på afgørende måde imod, at formanden for en taksationskommission skal være dommer, og et mindretal i lovkommissionen har da også fundet anledning til positivt at tage afstand fra en sådan tanke, se betænkningen side 31 f. n. De betragtninger, der kan fremføres er bl. a.:

1. Man bør bestræbe sig på at holde en klar grænse mellem administration og domstole. At drage dommere ind i sagsbehandlingen på administrativt plan er egnet til at

udviske grænserne mellem statsfunktionerne, og den i grundloven sikrede prøvelsesadgang utydeliggøres.

Det er rigtigt, når det fremføres, at der forekommer flere tilfælde, hvor dommere er med i administrative ankenævne, men dette kan forekomme urigtigt, når sagen senere kan komme for domstolene. Betragtningen er den enkle, at man i menigmands øjne gør domstolsbehandlingen til noget ganske formelt, når samme personkreds (dommere) allerede har beskæftiget sig med sagen. I dagspressen blev det således i sin tid fremført, da man indførte omsnævnet, at visse erhvervsgrøne ikke følte stor beroligelse ved retten til at gå til domstolene, når fire dommere med specialviden på området var gået ind for et bestemt resultat, som ønskedes ændret.

Fra vej bestyrelseslovens område kan nævnes, at landsdommere for tiden er formænd for visse overtaksationskommissioner, og det kan da forekomme mindre forståeligt, at en landsdommer i én sag optræder som kommissionsformand og i en anden sag af ganske tilsvarende art skal udøve den grundlovsbestemte kontrol med, om kommissionsafgørelsen formelt og reelt er rigtig. Ved udøvelsen af denne sidste funktion er den pågældende dog imidlertid medlem af et kollegium og vil naturligvis aldrig deltage i behandling af sager, hvori den pågældende landsdommer selv har været med i behandlingen for overtaksationskommissionen. At gå den vej at undlade at benytte de landsdommere, der er kommissionsformænd, i behandlingen af sådanne sager for landsretten overhovedet, synes at være en unaturlig begrænsning i deres hovedvirke og ville formentlig kunne få konsekvenser på andre områder. Der henvises i øvrigt herom til besvarelsen af spørgsmål 41.

2. Som anført, var der enighed i lovkommissionen om at frråde oprettelse af særdomstole, og kommissionen har anbefalet, at den grundlovshjemlede domstolsprøvelse placeres hos de almindelige domstole.

Accepterer man denne hovedtese, må der dermed være gjort op med spørgsmålet om domstolskontrollen. Det forekommer ubegrundet at ville have dels en „egentlig“ domstolskontrol, dels en „foregrebet“ domstolskontrol, alene baseret på dommernes personlige indflydelse. I stedet for en sådan

usystematisk mellemløsning synes det i så fald rigtigere at acceptere særdomstole og finde en helt anden procesform på dette område, hvilket er muligt.

De betragtninger, som justitsministeriets lovkontor i fornævnte erklæring anlægger, synes derfor som konsekvens at måtte føre til oprettelse af egentlige ekspropriationsdomstole.

Når en dommer optræder som formand for en kommission af den heromhandlede art, nyder han ikke i denne henseende grundlovens særlige uafsættelighedsgaranti, og det må anses for uheldigt, at man giver en afgørelse præg af, at den hidrører fra et organ, der tager sig ud som en domstol, men ikke er det.

Hertil kommer, at man ved at beskikke en dommer som formand for en sådan rent administrativ kommission, unddrager kommissionens virksomhed fra folketingets ombudsmands kontrol. De reelle garantier forøges således ikke, men formindskes ved at beskikke en dommer som formand.

3. Det forekommer som nævnt uheldigt, at dommerne inddrages i den administrative sagsbehandling, når domstolene efterfølgende kan komme til at efterprøve resultaterne. Dette synspunkt forstærkes i ekspropriationssager, hvor domstolenes medvirken er specielt grundlovsbestemt.

Når et mindretal i lovkommissionen, se betænkningen side 32, henviser til, at folketingsudvalget om vejbestyrelsesloven udtalte, at det efter grundlovsændringen i 1953 „må anses for mest hensigtsmæssigt“, at en dommer har ledet den administrative kommissions arbejde, skal hertil bemærkes, at den pågældende bemærkning alene har underrettsdommere for øje, idet bemærkningen angår vejbestyrelseslovens § 27. I øvrigt er synspunktet ej heller i relation til disse uden betænkelighed, hvis man holder fast ved, at grundloven har ønsket at sikre borgerne en adgang til en helt uafhængig bedømmelse af det resultat, som de administrative kommissioner er kommet til. Der henvises til det under 6 nedenfor anførte samt til besvarelsen af spørgsmål 41.

4. Lovkommissionen er gået ind for *to administrative prøvelser* bl. a. for at aflaste domstolene, d. v. s. dommerne. Det forekommer da ulogisk at lade dommere deltage i den administrative sagsbehandling. Nogen

aflastning bliver der jo så ikke tale om, bortset fra, at der skal medvirke et færre antal dommere (1 i hver kommission i stedet for 3 i landsretten).

5. Det er klart, at der hos ekspropriationskommissionerne, der altid vil have en af de to kommissarier som formænd, vil blive opsamlet en meget betydelig erfaring i erstatningsspørgsmål på dette område.

Den efterprøvende instans bør da ikke være et organ med væsentlig mindre erfaring, hvilket kan blive konsekvensen, såfremt der skal nedsættes en række taksationskommissioner. Dette kan blive nødvendigt, hvis formandsskabet kun har meget begrænset tid til rådighed til dette hverv, og det er derfor også af arbejdsmæssige grunde betænkeligt, såfremt den personkreds, der fastlægges i loven, begrænses for stærkt.

6. Betænkelighederne ved at beskikke fungerende dommere som formænd i taksationskommissioner er dog mindre med hensyn til underrettsdommere, som ikke vil kunne komme til at deltage i pådømmelsen, men dog i sagsforberedelsen af disse sager i deres dommervirksomhed, jfr. lovforslagets S 26.

Spørgsmål 41.

Fra hvilken gruppe har man udpeget formændene i de i vejbestyrelseslovens §§ 27 og 28 omhandlede taksationskommissioner og overtaksationskommissioner?

Formændene for de i vejbestyrelseslovens § 27 omhandlede taksationskommissioner er alle underrettsdommere, idet det i lovens § 27, stk. 2, 2. pkt., bestemmes, at formændene skal være en af amtets underrettsdommere eller dommerfuldmægtige. De 7 formænd for overtaksationskommissionerne er præsidenten for Vestre Landsret, de 2 kommissarier ved statens ekspropriationer samt 4 landsdommere.

Justitsministeriets lovkontor havde i sin

erklæring om lovudkastet i skrivelse af 2. oktober 1963 herom udtalt:

c) Efter udkastet er betingelsen for beskikkelse som formand for taksationskommissionen alene, at den pågældende har juridisk embedseksamen.

Efter justitsministeriets opfattelse bør formanden være en dommer. Taksationskommissionen er et ankenævn eller overinstans i forhold til ekspropriationskommissionerne med hensyn til erstatningsfastsættelse. Dens afgørelser kan indbringes for domstolene. Derimod kan ekspropriationskommissionernes afgørelse ikke indbringes for domstolene, før de har været forelagt taksationskommissionen. På denne baggrund er det vel væsentligt, at taksationskommissionen får en sammensætning, der indebærer repræsentation af praktisk sagkundskab og erfaring med hensyn til ekspropriation og ejendomsvurdering. Dette sikres gennem udkastets regel om, at formanden udpeger 2 medlemmer inden for en af ministeren for offentlige arbejder valgt persongruppe. Det må imidlertid samtidig tages i betragtning, at taksationskommissionen i vidt omfang vil komme til at behandle sager, som ellers ville blive indbragt direkte for domstolene fra ekspropriationskommissionen. Der må således ved fastsættelsen af reglerne om taksationskommissionens sammensætning tages væsentligt hensyn til, at prøvelsen ved denne kommission til dels skal erstatte en judiciel prøvelse, og dermed lægges vægt på processuelle retssikkerhedssynspunkter.

Disse betragtninger er almindeligt anerkendt i lovgivning og praksis vedrørende sammensætningen af ankenævn, jfr. også *Bent Christensen*, Nævn og Råd, s. 148, og det må forekomme principielt betænkeligt at fravige den herved angivne linje.

Under henvisning hertil skal justitsministeriet henstille, at § 7, stk. 2, ændres, således at kun dommere kan beskikkes som formand for taksationskommissionen.

